

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Феномен культури постглобалізму – контекст військових конфліктів

Збірка наукових матеріалів

**IV Міжнародна науково-практична
конференція**

22 листопада 2023

Київ 2023

Маріупольський державний університет
Кафедра культурології
Київський національний університет культури і мистецтв
Харківська державна академія культури
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Рівненський державний гуманітарний університет
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Департамент культурно-громадського розвитку Маріупольської міської ради

Феномен культури постглобалізму – контекст військових конфліктів

Збірка наукових матеріалів

IV Міжнародної науково-практичної конференції

22 листопада 2023

Частина I.

Актуальність культурологічного аналізу
в контексті військових конфліктів

Київ – 2023

УДК 316.7

Ф 42

Редакційна колегія:

Ю. С. Сабадаш, доктор культурології, професор (голова),

С. В. Янковський, доктор філософських наук, доцент.

Затверджено на засіданні кафедри культурології

(протокол № 6 від 14.11.2023)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою
радою історичного факультету Маріупольського державного
університету

(протокол № 3 від 15.11.2023)

Ф 42 Феномен культури постглобалізму – контекст військових конфліктів. Виклики і перспективи культурологічного аналізу в повоєнному світі : зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листопада 2022 р. : у 2 ч. / Маріупольський ун-т. ; заг. ред. Ю. С. Сабадаш ; ред. та упоряд. С. Янковський. – Київ : Маріупольський університет, 2023. – Ч. I. – 187 с.

Збірник містить матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Феномен культури», яка відбулася 22 листопада 2023 року. Метою конференції є об'єднання представників філософської, культурологічної та соціологічної спільнот України, а також всіх, хто цікавиться проблемами культуротворчої діяльності в умовах війни. В конференції взяли участь представники освітянської, наукової, фахової спільнот України, Польщі, Чехії, Естонії, Німеччини, Грузії. Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку бібліотек і бібліотечної справи в країні.

Інформаційний супровід та рецензування матеріалів конференції здійснювалось за підтримки «Open Practices, Transparency and Integrity for Modern Academia» (**OPTIMA**) для українських переміщених закладів.

Відповідальність за зміст, достовірність, оригінальність поданих матеріалів несуть автори, опублікованих у збірнику доповідей

Шановні колеги!

За дорученням викладачів і студентів кафедри культурології Маріупольського державного університету та членів «Фонду збереження культурної спадщини Маріуполя» щиро вітаю вас з нагоди проведення – IV Міжнародної науково-практичної конференції «Феномен культури постглобалізму – контекст військових конфліктів».

Для участі у конференції було подано близько 200 заявок, майже з усіх регіонів України також маємо представників з різних країн, це – Польща, Чехія, Грузія, Парагвай, Естонія, Німеччина та ін., третина учасників це наукова спільнота, доценти та професори. Така кількість заявок свідчить про актуальність теми конференції

Геополітичний та культурний орієнтир України у світі є найбільш актуальним аспектом існування самої нації у сьогоденні. З моменту проголошення незалежності перед Україною, як суверенною державою, постала нова проблема –

пошук інтеграційних шляхів до європейської та світової структури, що вимагає більш детального вивчення її основних галузей, а саме: політики, економіки, освіти, науки, культури, духовності, лінгвістики тощо.

Процеси, які відбуваються в країні, поступово призводять до інституціоналізації зв'язків України зі зовнішнім світом, сприяють швидкому та системному реформуванню політико-економічної системи, дослідженню багатогранного культурного простору, підвищують рівень консолідації української нації серед європейських цінностей.

Після трагічних подій 2014 р. на Сході України, російської анексії Криму та підступного, без оголошення війни, нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 року вітчизняна культурологічна думка розглядає болюче, але важливе питання сьогодення щодо збереження і подальшого розвитку української культури та її європейської інтеграції в умовах воєнного часу.

Саме тому з'являється суспільна потреба в дослідженні цих питань у процесі реформування

багатьох галузей країни. Варто зауважити, що інтеграція є відображенням не тільки українських, а й зарубіжних інтересів, адже вони мають відповідати загальноприйнятим потребам світового суспільства. Цей процес дає можливість раціонально використовувати матеріальні та духовні ресурси народу для підвищення їхнього рівня життя.

В складні для української вищої школи і науки часи колектив кафедри культурології Маріупольського державного університету не скорився перед труднощами; зберіг й розвинув творчі контакти культурологів з України і зарубіжжя, надав імпульсу в підготовці нових поколінь фахівців галузі.

У листопаді 2022 р. колектив кафедри культурології МДУ успішно пройшов акредитацію щодо підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти ОП «Культурологія, культурне розмаїття та розвиток громади». А в грудні минулого року був здійснений перший випуск магістрів означеної спеціальності.

Вдосконалення навчально-виховного процесу відбулося і на інших ОП, які забезпечує кафедра культурології. У цьому сприяє активна участь викладачів і студентів у науковій діяльності, зокрема використовуючи можливості «Вісника МДУ. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія», який у 2021 р. включено до Переліку наукових фахових видань України з галузі культурологія, а також в інших фахових часописах, наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів та стажуваннях. На кафедрі продовжує свою плідну діяльність студентське наукове товариство «Культурологічні студії» та творче об'єднання «Студія образотворчого перформансу», до яких долучаються викладачі і студенти, стейкхолдери, журналісти, діячі культури і мистецтва.

Викладачі кафедри беруть активну участь у розробці питань щодо євроінтеграційного прагнення України у сьогоденні в умовах російської військової агресії, адже це не лише українська проблема, а проблема всієї Європи. Доповнення у культурологічній системі є новими елементами, що зумовлюють її внутрішнє

реформуванню. Враховуючи політичну ситуацію, неоднозначність інтеграційних процесів, перед нашою державою постає нове завдання – зберегти свою духовність, народність, збагатити свій соціокультурний рівень, зберігаючи національні здобутки та цінності. Отже, культурологічний аспект процесу Євроінтеграції України постає, перш за все, як складний соціокультурний процес, основою якого залишається самозбереження своєї національної самобутності, що є джерелом існування української нації.

Особливої уваги заслуговує питання євроінтеграційного прагнення України у сьогоденні в умовах російської військової агресії, адже це не лише українська проблема, а проблема всієї Європи. Доповнення у культурологічній системі є новими елементами, що зумовлюють її внутрішнє реформування. Враховуючи політичну ситуацію, неоднозначність інтеграційних процесів, перед нашою державою постає нове завдання – зберегти свою духовність, народність, збагатити свій соціокультурний рівень, зберігаючи національні здобутки та

цінності. Отже, культурологічний аспект процесу Євроінтеграції України постає, перш за все, як складний соціокультурний процес, основою якого залишається самозбереження своєї національної самобутності, що є джерелом існування української нації.

Колектив кафедри бере активну в реалізації проєкту «Культурна деокупація України», напрямки якої розглядалися на круглих столах з міжнародною участю:

- «Музеї та відродження культурного ландшафту. Обмін досвідом збереження, відновлення та відродження національно-культурної спадщини в умовах військового конфлікту» 18 травня 2023 року;

- «Культуровідповідне середовище під час війни», присвячений Всесвітньому дню бібліотек, 28 вересня 2023 року;

- «Культура та культурологічна освіта в умовах війни та відновлення країни», присвячений Всеукраїнському дню працівників культури та майстрів народного мистецтва, 09 листопада 2023 року.

Продовженням вище означеної діяльності в МДУ є організація і проведення сьогодні наукового форуму культурологів України та їх зарубіжних колег, яким передувала копітка робота організаційного комітету, зокрема у визначенні її тематики та напрямків роботи. У цьому питанні організатори форуму поклалися на авторитетні рекомендації не тільки культурологів, а й фахівців у галузі політології, міжнародної діяльності, права, військовознавства.

Шановні друзі, упевнена, що професійна дискусія та обмін досвідом дадуть новий імпульс подальшому розвитку галузі культури та культурологічної освіти в Україні у сьогоднішній день. Бажаю всім учасникам конференції успіхів, конструктивної роботи і нових здобутків!

*З повагою,
докторка культурології, професорка,
завідувачка кафедри культурології МДУ
Юлія САБАДАШ
22.11.2023 р.*

Секція 1.

Російсько-Українська війна в науковому та культурологічному дискурсі

КУЛЬТУРОЛОГІЯ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ СЬОГОДЕННЯ

Ірина Петрова,

професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Cologne/Bonn Academy in Exile (Німеччина)

Науковий статус та суспільне визнання будь-якої науки визначаються рівнем розроблення її теоретичних та методологічних засад, що обґрунтовують предмет, цілі, функції, закономірності розвитку, зв'язок із практикою. Культурологія у цьому контексті не є винятком.

Історія її розвитку в Україні сягає 90-х рр. ХХ ст. і пов'язується із «культурно-просвітньою роботою», а пізніше – із «соціально-культурною» та «культурно-дозвіллевою» діяльністю. Це закономірний діалектичний розвиток культурно-просвітньої роботи у багатоманітнішу за змістовим наповненням та потенціалом культурологію, аніж радянська КПр.

Наприкінці ХХ ст. «культурно-просвітню» освіту остаточно замінює «культурологічна». Еволюція культурології – це не лише наслідок її внутрішнього розвитку, але й результат незворотних змін, які відбувалися й далі відбуваються у сучасному суспільстві. У науковий обіг активно вводяться поняття «культурні практики», «прикладна культурологія», «соціальна культурологія», «педагогічна культурологія»; видаються численні підручники та посібники, наукові статті й монографії, означувані як культурологічні.

Як навчальна дисципліна культурологія з'являється у закладах вищої освіти у другій половині 90-х рр. ХХ ст. І, власне, саме у 90-ті роки й було започатковано спеціальність «культурологія». Популярність культурології як освітнього проєкту О. Кравченко пояснює необхідністю відмежування та, відповідно, розробки конкурентноздатних стратегій розвитку навчальних закладів, коли для одних культурологія відіграла роль академічного ребрендингу та символічного ресурсу; для інших – уможливила предметне різноманіття й розширення кваліфікаційних характеристик у межах на той час існуючих спеціальностей. «За браком університетських наукових традицій досліджень

культури в Україні нова спеціальність виявилася зручним приводом для кооперації представників різних галузей знань у їх протистоянні змістової ангажованості та консерватизму гуманітарної освіти» [1, С. 50]. І саме ця відсутність наукових традицій у царині культури обумовила спирання культурології на різні теоретичні засади та наукові школи, що обумовило дві основні проблеми, з якими культурологія стикнулося від самого свого зародження та які неподолані й сьогодні: поняттєву (а, отже, й предметну невизначеність) та методологічну незгодженість.

Поняттєва невизначеність. Дехто із науковців сприймає культурологію як суто філософську теорію або ж інтелектуальну течію; дехто – як систему знань про культуру; дехто – як складову гуманітарного/соціального знання. Невизначеність поняття «культурологія» пояснюється кількісним, статистичним підходом у його розкритті (це не дає змогу відобразити змістову сутність), та розширеним, завдяки суміжним напрямам пізнання, предметним полем (у просторі культурології – різні види суспільної практики: соціально-культурна діяльність, дозвілля та дозвіллева діяльність, народна

художня культура і творчість, культурно-просвітня робота, педагогічі та виховні концепції тощо).

Методологічна неузгодженість, розрізненість дослідницьких підходів та наукових практик, багатоманіття наукових інтересів і методів, означуваних як культурологічні. Найкраще цю думку підтверджує аналіз підручників та посібників із назвою «Культурологія», які за своїм змістовим наповненням зводяться до історії культури. Як влучно зазначає О. Кравченко, «для більшості українських авторів підручників – це лише привід для оновлення стилю викладу матеріалу, а не інструмент використання певної концепції» [1; С. 45]. До того ж, кількість навчальної літератури значно перевищує наукові праці, присвячені безпосередньо культурологічній методології та теорії.

Сучасний стан культурології. Питання, чи має майбутнє культурологія як автономний науковий напрям або освітній проєкт сьогодні не виникає. У багатьох закладах вищої освіти здійснюється підготовка фахівців у галузі культурології на різних рівнях: першому (бакалаврському), другому (магістерському), третьому (освітньонауковому). Багатоманіття змістового насичення відображає й специфіка освітніх програм за спеціальністю

«Культурологія» у різних наукових та освітніх інститутах. Так, станом на початок 2023 р. у ІПСМ НАМУ реалізується ОНП «Теорія та історія культури», в КНУКіМ – ОПП «Культурологія» та та ОНП «Культурологія»; у ДУ «Одеська політехніка» – «Культурологія, кіберкультура, культурна урбаністика», у МДУ – ОПП «Культурологія, організація культурно-дозвілєвої діяльності», ОПП – «Культурологія, культурне розмаїття та розвиток громади», ОНП «Культурологія» тощо. У багатьох освітніх інституціях реалізується принцип наступності у процесі здобуття вищої освіти.

Тобто, можемо стверджувати, що в Україні культурологія як освітня система унормована. Щоправда, її розмаїття відображає, переважно, специфіку локальних університетських осередків й адаптоване до освітнього контексту та наукових традицій певного закладу.

Перспективи та нагальні завдання в галузі культурології.

1. Конкретизація професійної кваліфікації. До сьогодні культурологія не представлена у переліку професій, що негативно позначається і на сприйнятті культурології як науки, і на освітньому процесі та

подальшій професійній діяльності випускника-культуролога.

2. Інституціоналізація та колаборація. Вітчизняна спільнота культурологів характеризується тривалим періодом свого функціонування. Проте, заради професійного розвитку вона має об'єднатись. Яким буде цей формат об'єднання – ліга культурологів, професійна спілка чи громадська організація – не має значення. Прикметно, що з початку 2000-х рр. такі спроби здійснювалися неодноразово – і на всеукраїнському рівні, і на регіональному. Проте, з різних причин, результатів суттєвих не мали.

3. Формування потужного методологічного та теоретичного підґрунтя культурології. На шляху до реалізації цієї проблеми зроблено чимало. Зокрема, академічною спільнотою України розпочато багатотомне монографічне дослідження, присвячене проблематиці сучасної культурології. Його родзинка полягає у презентації наукових розвідок українських науковців різних наукових та освітніх інституцій України. Перший том цього видання – «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів» – було видано 2019 р.; другий том – «Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики» – побачив світ

2021 р. Наразі триває активна підготовка наступного видання «Сучасна культурологія: доба культурно-історичних зламів».

Під час світової пандемії започатковано дискусійний лекторій, присвячений суто культурологічній проблематиці. Так, у березні 2021 р., за ініціативи КНУКІМ та КНУТШ, відбувся науково-методологічний семінар на тему «Практика одомашнення образу в концепції Г. Бьома» для здобувачів вищої освіти третього науково-освітнього рівня докторів філософії спеціальності 034 «Культурологія» (лекторка – докторка філософських наук, професорка кафедри етики, естетики та культурології КНУТШ О. Павлова). Прикметно, що тема зустрічі привернула увагу багатьох молодих вчених України, тому візитерами заходу стали не лише вчені, але й студенти-культурологи з різних ЗВО України (НАКККІМ, ХДАК, ХДУ, КНУТШ, ін.) та практики закладів культури.

У квітні 2021 р. увагу культурологів усієї країни привернула наукова дискусія «Культурологія в Україні: єдність в розмаїтті?», що була організована за ініціативи доктора філософських наук, професора Острозької академії Д. Шевчука. У травні цього ж року Харківською державною академією культури

було доктора культурології, професора К. Кислюка «Культурологія візуального в ситуації післяпостмодерну». У травні 2023 р. наукову громадськість активізувала панельна дискусія «Культурологія в Україні: шляхи розвитку», модератором та ініціатором якої став Д. Шевчук. До дискусії доєдналися представники різних науково-освітніх інституцій (НаУОА, ЛНУ імені Івана Франка, УДУ імені М. Драгоманова тощо).

Задля усунення суб'єктивізму «містечкових» наукових середовищ та формування потужної української наукової школи культурології видається доцільним активізувати відкриті дискусії наукової спільноти в культурологічному полі сучасності; динамізувати співпрацю між відповідними науково-дослідними інституціями, що врешті-решт припинить критику культурології як «маргінальної, а-системної, спекулятивної сфери знання», якій бракує наукового потенціалу (Кравченко). Це, своєю чергою, сподіваюся, позитивно вплине на стабілізацію державної політики щодо гуманітарних наук в цілому (не лише культурології) та стратегічно виважених підходів їхнього розвитку. Адже саме розмаїтті культурології криються приховані її потужності і як освітнього проєкту, і як інтелектуального руху, і як

метатеорії культури, і як трансдисциплінарного наукового простору.

Бібліографічний список:

Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів: колективна монографія. / За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш; редактори-укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, проф. І. В. Петрова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 308 с.

Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики: колективна монографія / За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш; редактори-укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, проф. І. В. Петрова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 432 с.

ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВО- КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Костянтин Кислюк,

професор, Харківська державна академія культури

Предмет дослідження – статті зі словом “війна” (та похідні від нього – “воєнний”) у назві у культурологічних рубриках наукових фахових видань України (категорія Б.) з культурології та суміжних гуманітарних дисциплін; Українському історичному журналі; міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Sciences за 2023 рік.

Методологія дослідження: бібліометричний метод; бібліографічний метод; компаративний метод; культурологічний підхід – аналіз евристичних можливостей отриманих у цих публікаціях наукових результатів для розвитку науки про культуру.

Отримані результати.

Наукові фахові видання України:

- Усього статей у 16 таких журналах чи рубриках таких журналів за 2023 р. – 199.

- Статей, присвячених російсько-українській війні, зі словом “війна у назві – 23 або 13%.

- Питома вага наукових культурологічних фахових видань, які розміщували такі матеріали, (у тому числі в інших рубриках) – 63%.

- 7 тематичних напрямів культурологічного висвітлення російсько-української війни: «Мистецтво», «Культурна ідентичність», «Культурна політика», «Збереження та відновлення культурної спадщини», «Трансформації культурного ландшафту», «Поховання та вшанування», «Вимушені переселенці».

Український історичний журнал.

- У чотирьох випусках ІУЖ» (включено до WoS) російсько-українській війні було присвячено 23% публікацій (11 з 47).

- Війна розглядалась у двох тематичних рубриках: «Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції» та «Повсякдення російсько-української війни: усна історія».

Міжнародна наукометрична база Scopus.

- Пошук здійснювався за такими зіставними критеріями: пошуковий запит Ukraine AND war, search within Article title, режим Any, documents type

– Article, subject area: Art&Humanities, Social Sciences; year 2023.

- Знайдено публікацій – **326**, з них 151 – у вільному доступі.

- Перегляд отриманих результатів засвідчив їх повну релевантність тематиці російсько-української війни.

- Публікацій за пошуковим запитом Ukraine AND invasion – 91, Ukraine AND aggression – 24, Ukraine – 910.

- Динаміка зростання згадок про Україну **у півтора рази**: *search within Article title*:

- 2021 – 338, 2022 – 469, 2023 (10 місяців) – 455. *Search within Article title, Abstract, keywords* 2021 – 816, 2022 – 1209, 2023 – 1157.

- Серед знайдених результатів публікації вітчизняних авторів склали трохи більше 3%. Усі вони були присвячені внутрішній проблематиці.

Особливості зарубіжних публікацій про російсько-українську війну у Scopus:

1. Містять розвідки про зовнішні впливи (impacts) на різні сфери життя світового співтовариства у XXI ст., передусім геополітичні та

соціально-економічні – agribusiness sector, social changes, the financial asset volatility , tourism, education, migration, food security, gender affairs. Згадуються Китай, Індія, Бразилія, Африка, азійські країни.

2. Найбільшу питому вагу (33 з 326 або 10,1%) складають публікації, присвячені медіа. Вивчаються два медійні режими – особливостей висвітлення та особливостей маніпуляції.

3. Військові аспекти майже не досліджено: «Potemkin on the Dnieper: the Failure of Russian Airpower in the Ukraine war». Найбільше уваги приділено використанню малих дронів як новому слові у військовій тактиці та перспективам ядерної зброї.

4. Трапляються екзотичні теми: «Вплив опосередкованої Інтернетом музичної терапії на зменшення симптомів генералізованого тривожного розладу серед переміщених нігерійців під час російсько-української війни» (Пер. автора з англ.).

5. Суто культурологічні публікації поодинокі: національна ідентичність у медіа-дискурсах, «музейний фронт» у цифрову епоху, реакція

міжнародних організацій на руйнування культурного спадку під час війни, жінка та війна.

Міжнародна наукометрична база даних Web of Science.

- Пошук здійснювався за такими зіставними критеріями: пошуковий запит *Ukraine AND war, search within Title*, режим *Any, documents type – Article, subject area: Political Science, International Relations, Social Sciences Interdisciplinary, Law, Religion, Humanities Multidisciplinary, Sociology, History, Multidisciplinary Science, Cultural Studies, Antropology, Ethnic Studies; year 2023.*

- Знайдено публікацій – **179 (178 фактично)**. З них абсолютна більшість припадає на дві перші категорії (87%). Натомість у категорії “Культурні дослідження” – 4 позиції (2,2%).

- Публікації у Scopus і WoS часто дублюються.

- Публікацій за пошуковим запитом *Ukraine AND invasion* – 69, *Ukraine AND aggression* – 20, *Ukraine* – 559.

- Наукометричні закономірності: а) значно вища питома вага публікацій вітчизняних авторів (14%), б) публікації на медійну тематику зберігають привілейовану вагу (9,6%), в) наявність групи

публікацій, присвячених релігії та релігійним факторам у контексті російсько-української війни(4,5%).

Особливості зарубіжних публікацій про російсько-українську війну у WoS:

1. Демонструється однозначна підтримка України. Якщо для 2022 р. така реакція могла бути пояснена емоційними причинами, то 2023 року вона є абсолютно осмисленою. Напроти відсутність такої підтримки піддається критиці («The Silence of the Roman Catholic Church on the Ukraine War»). Навіть російський автор, аналізуючи дві альтернативи: громадянська війна та колоніальна війна, схиляється до другої.

2. Геополітичні аспекти війни подаються у широкій ретроспективі («De-occupation as planetary politics On the Russian war in Ukraine»). Згадується Дональд Трамп, котрий на місті Президента Байдена так би не допоміг Україні.

3. У нечисленних зразках культурологічної візії російсько-української війни йдеться в основному про впливи війни на мистецтво: («Socio-Educational Impact of Ukraine War Murals: Jasien Railway Station

Gallery»; «Music, Resilience and 'Soundscaping': Some Reflections on the War in Ukraine»).

Перспективи.

- Спільна проблема, розглядувана і в Україні, і в світі – це питання української ідентичності. Причому, на думку, і українського (В. Кулік (Kyluk)) і західного (А. Вільсон (Wilson)) експертів вона продовжує успішно консолідуватися, причому в дивній, як на нас, гібридній версії одночасно і етнічного, і громадянського націоналізму.

- «Вузьким місцем» в водночас «вікном можливостей», на нашу думку, є висвітлення нових культурних феноменів, породжуваних війною (наприклад, неологізмів в англійській мові (Ivanenko)), та особливої «архітектоніки» воюючих культур (наприклад, російська культура нехтування людським життям і відсутність з її боку культурних пропозицій для сусідніх країн (Legkauskas) і, можливо, окреслення меж (limits) нової культурної реальності, формування якої прискорилось після 24 лютого 2022 року.

Бібліографічний список:

Kyluk, V. (2023) National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. Problems of

post-communism. Available at: <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>.

Wilson, A. (2023) Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*, pp. 1–10. Available at: <https://doi.org/10.1111/nana.12986>.

Ivanenko, N., Biletska, O., Hurbanska, S., Hurbanska, A., Kochmar, D. (2023) English language Morphological Neologisms Reflecting the War in Ukraine. *World Journal of English Language*.13 (5), pp. 432-438.

Legkauskas, V. (2023) Feet of clay: five cultural vulnerabilities of the Russian state in the face of the war in Ukraine. *Journal of Contemporary European Studies*. Available at: <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2231887>.

CULTURAL DEAL FOR EUROPE: SIGNIFICANCE FOR UKRAINE

Iryna Sikorska,

Associate Professor, Mariupol State University

The Cultural Deal for Europe was adopted on November 18, 2020 by three distinguished organizations: Culture Action Europe, the European Cultural Foundation (ECF) and Europa Nostra. The Cultural Deal for Europe stands as a transformative instrument fostering unity across the diversity of European nations. This initiative embodies the European Union's commitment to cultural cohesion, transcending geographical and historical boundaries to strengthen the bonds that connects its member states together. Embracing this initiative opens new avenues for cultural exchange, dialogue, and collaboration, ultimately contributing to a more integrated and united Europe.

At its core, the Cultural Deal for Europe seeks to celebrate and preserve the cultural capital that defines each European nation while promoting intercultural understanding. By emphasizing the shared values that underpin European culture, this inventiveness becomes a catalyst for fostering a sense of belonging and solidarity among nations. Ukraine, with its diverse

linguistic, ethnic, and historical mosaic, stands to benefit immensely from this initiative. For Ukraine, a country with a rich cultural heritage, the Cultural Deal for Europe presents a unique opportunity to deepen its integration into the European family.

One of the pivotal aspects of the Cultural Deal for Europe is its potential to bridge historical divisions. Ukraine has a complex history, marked by periods of foreign rule, time of struggles for self-determination, and finally – independence. The Cultural Deal acts as a unifying force, encouraging a shared narrative that transcends historical grievances and focuses on the commonalities that can bind European nations together.

The Cultural Deal for Europe provides a platform for the exchange of artistic expressions, ideas, and traditions. This allows Ukraine to showcase its vibrant heritage on a broader stage that enriches the European cultural landscape. For Ukraine, the importance also lies in its potential to strengthen national identity, and to foster a sense of belonging within the larger European community.

Key words: *cultural deal for Europe, European member states, the EU, Ukraine, cultural diversity, integration*

Bibliographic list:

A Cultural Deal for Europe, 2020. A central place for culture in the EU's post-pandemic future. 18 November 2020. Available at: www.cultureactioneurope.org [Accessed 25 September 2023]

THE COVERAGE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN INTERNATIONAL SCIENTIFIC LITERATURE

Ülle Must,

Estonian Education and Youth Board

In the current presentation, we observe the trends in how and to what extent the aspects of the Russo-Ukrainian war have reached scientific circulation. What is the circle of authors dealing with the topic, has the different geographical location affected the focus of research, what fields of research and topics does it cover, and what is the scope of the impact of the war.

Methodology: For the conduction of our analysis, we used in our study the Clarivate Web of Science for the period 2014–2023, using the following key words: Ukrainian war, Russian Ukrainian War, War in Ukraine, Russian Aggression, Russian Invasion, and Russo-Ukrainian War. In total we selected 3164 papers with 4516 authors from 117 countries.

Next, the following data were identified: (1) Co-authorship geography; (2) Research areas; (3) Authors' keywords. Based on the received data, we formed three smaller datasets: a) papers where at least one author was from Ukraine, b) papers where at least one author was from Russia, 3) papers written without Ukrainian

and Russian authors. Based on these, we carried out a text analysis and content analysis where we tried to find differences and concurrences between data from different time periods and different authors.

Finding: Based on the articles published in the years 2014-2023, the difference between the two periods – before and after the outbreak of a full-scale war – can be clearly observed. The lion's share of published articles belong to the field of social sciences and humanities. 75.1% of the authors are from Europe. If we take a closer look at how European authors are divided, the activity of the countries bordering Ukraine (Poland, Moldova, Bulgaria, Slovakia, and Hungary) comes to the fore. For example, about a quarter (24.42%) of the papers on refugees are written by them. At the same time, Ukrainian authors are particularly active on the topic of media (36.21% from European authors). While the topic seems to be mainly relevant for European authors, two areas are also of considerable interest to Asian authors. These are energy – 19.46% of authors and food – 18% of authors. Taking into account the circle of authors (from 117 countries), it must be recognized that the impact of the Russo-Ukrainian war is already global, and in one way or another, no country in the world remains unaffected.

Keywords: Russian-Ukrainian War, Bibliometric analysis; Content analysis; Text analysis.

Bibliographic list:

Corboy, D., Courtney, W. and Yalowitz, K., 2014. Hitting the Pause Button: The 'Frozen Conflict'Dilemma in Ukraine. *The National Interest*.

De Coninck, D., 2023. The refugee paradox during wartime in Europe: How Ukrainian and Afghan refugees are (not) alike. *International Migration Review*, 57(2), pp.578-586.

O'Loughlin, J. and Toal, G., 2020. Does war change geopolitical attitudes? A comparative analysis of 2014 surveys in southeast Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 67(3), pp.303-318.

Perzycka-Borowska, E., Szczepaniak, C. and Gruntowska, D., 2023. Multivocal Stories About Caring During the War in Ukraine, as Told by Polish Researchers. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 23(5), pp.486-493.

Sauer, L., Ette, A., Steinhauer, H.W., Siegert, M. and Tanis, K., 2023. Spatial Patterns of Recent Ukrainian Refugees in Germany: Administrative Dispersal and Existing Ethnic Networks. *Comparative Population Studies*, 48.

Stroja, J., 2022. Displaced Persons' Experiences of Trauma and Responses to Contemporary Crisis in Europe: An Oral History of Engagement with Refugees. *Refugee Survey Quarterly*, 41(2), pp.218-237.

Zawadzka-Palucka, N., 2023. Ukrainian refugees in Polish press. *Discourse & Communication*, 17(1), pp.96-111.

Treisman, R., 2022. Global food prices hit their highest recorded levels last month, driven up by the war. NPR, April, 8.

Udris, L., Vogler, D., Weston, M. and Eisenegger, M., 2023. Sourcing practices of online news media in Switzerland during the war in Ukraine. *Frontiers in Political Science*, 5, p.1089994.

Wilkinson, D., 2023. The Soul of Russia and the Soul of Ukraine. *Comparative Civilizations Review*, 88(88), p.5.

НАУКОВЕЦЬ ТА ВІЙНА: ПРОБЛЕМАТИКА ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ПРАЦЯХ АЛЕКСАНДРА БРЮКНЕРА ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Євген Горб,

запрошений дослідник

Французького Центру Досліджень в Гуманітарних і Соціальних
Науках (CEFRES)

Все життя та діяльність славіста, історика культури Александра Брюкнера пройшло на роздоріжжі між Польщею та Німеччиною. Спольщений німець, який народився на Тернопільщині, дослідник пов'язав свою наукову кар'єру з Берлінським університетом і намагався вибудувати стійкий культурний діалог між західним слов'янством та німцями.

Головним кредо наукової діяльності А. Брюкнера була повна аполітичність, проте з початком Першої світової війни вчений вимушений був визначитися зі своєю громадянською позицією. Польські землі під час війни були предметом суперечки між Російською та Німецькою імперіями. Кожна зі сторін грала на державницьких амбіціях поляків, які могли бути впливовою силою у військовому протистоянні двох імперій. Уряд кайзера потребував голосів

авторитетних діячів науки та культури, які б підтримали ідею незалежної Польщі під протекторатом Німеччини. Таким голосом став А. Брюкнер, який був щиро розчарований русофільством варшавських патріотів і погодився стати одним з рупорів німецької ідеї реставрації Польської держави (Kośny, 2015, s.513-517).

У своєму циклі публічних лекцій, публікаціях у періодиці та наукових працях, об'єднаних спільною темою «Слов'яни та війна» (Wisłocki, 1928, s.74-83), Александер Брюкнер доводив, що Росія не зацікавлена у відновленні польської державності, адже між західними та східними слов'янами не може бути діалогу через вікове міжконфесійне протистояння. Річ Посполита, на думку вченого, була муром проти православ'я, росіянства, візантизму та деспотизму. Цією стіною для Європи Польща могла стати і зараз, спираючись на допомогу німців. Однак, ці ідеї аж ніяк не сприяли зближенню поляків з негласним «третім народом» Польсько-Литовської держави – українцями, яких Брюкнер вважав приреченими на бездержавне життя (Brückner, 1918).

Спалах суспільно-політичної активності А. Брюкнера тривав усього два роки і не приніс користі ані німецьким інтересам у Польщі, ані

самому вченому. Виразна пронимецька позиція Брюкнера та його відмови пов'язати свою подальшу наукову кар'єру з незалежною Польщею закріпили за ним ярлик ненависника поляків, хоча все своє життя А. Брюкнер присвятив вивченню польської культури у всьому її розмаїтті. Постать та праці одного з найвизначніших польсько-німецьких славістів зламу XIX-XX століть вимагає неупередженого дослідження та реабілітації не тільки в Польщі, але й в Україні.

Бібліографічний список:

Brückner, A. 1918. Słowianie i wojna. Uwagi na czasie. Kraków: Nakładem Centralnego Biura Wydawnictw Naczelnego Komitetu Narodowego. Drukarnia Narodowa.

Kośny, W., 2015. Aleksander Brückners patriotische Mobilmachung 1914-1918. Zeitschrift für Slawistik, 60(4), s.513-531.

Wisłocki, W. T. 1928. Biblijografia prac Aleksandra Brücknera. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Секція 2.

КУЛЬТУРНА

ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

КУЛЬТУРА, ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕОКУПАЦІЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ТЕРИТОРІЙ

Діана Трима,

*директорка департаменту культурно-громадського розвитку
Маріупольської міської ради, аспірантка кафедри культурології
Маріупольського державного університету*

Культурна деокупація окупованих територій - сьогодні питання особливої важливості, яке тримають на контролі відразу декілька Міністерств України. Можливості впливу на свідомість людини інструментами культури та мистецтва майже не обмежені, через те, що працюють підсвідомістю через емоції. Сьогодні державна Програма відродження деокупованих територій ще знаходиться в стадії формування, проте її необхідність вже відчутна. Розробка Програми це

складний процес. Реалії сьогодення вимагають швидких дій, при цьому ризики від хибних управлінських рішень можуть мати критичні наслідки.

Головний ресурс розвинутої країни - це людина. Загарбницька війна росії проти України загострила багато складних питань і основне з них - формування кадрового потенціалу, на який буде опиратися галузь після закінчення військових дій. Серед найскандальніший викликів які постануть перед Культурою будуть мовне питання та робота зі свідомістю людей. Ці і багато інших викликів, розв'язуваннях яких вимагають врівноважений та системний підхід, мають бути пропрацьовані ще до фізичного повернення територій і саме тому вже сьогодні час розробляти Стратегію відновлення культури на деокупованих територіях.

Основні напрямки до яких буде долучена галузь Культура, як основний інструмент деокупації свідомості громадян на тимчасово окупованих територіях після їх повернення: розв'язання гуманітарної кризи, запобігання соціальним конфліктам, відновлення історичного ареалу міста та культурної інфраструктури, відновлення соціальних послуг та сервісів, створення робочих місць.

Головними цілями та пріоритетними напрямки в відновленні життєдіяльності міста через культуру мають стати:

- створення сприятливих умов для формування та розвитку сучасного культурного середовища в Маріуполі: впровадження українських та європейських культурних наративів; вивчення та промоція національних локальних культур;

- створення сучасної мережі культурно-мистецьких закладів для формування якісного кадрового забезпечення: будівництво сучасних установ культури та мистецтва; залучення професійних фахівців (амбасадорів) для розбудови культури у місті;

- створення умов для відбудови довірливих відносин між різними прошарками населення, щодо сприйняття національної культури та історії: лагідна “пропаганда” національних наративів при повному прийнятті традицій інших народів;

- пропаганда та промоція правдивої історії заснування Маріуполя з урахуванням козацького коріння: вшанування пам'яті сучасних героїв та популяризація сучасних національних лідерів думок; правдива розповідь про події сьогодення;

- робота з меморіалізації місць - події та опрацювання болю, як фактору соціального середовища; робота з історичним болем, пропрацювання травм від втрати міста;

- формування позитивного іміджу міста за рахунок нової культурної та історичної ідентичності Маріуполя: проведення національних свят, повернення та широка промоція імен місцевих та національних героїв, поглиблення в традиції національної культури).

В умовах сьогодення відбуваються маніпуляції на ментальних відмінностях українців. При реалізації програми культурної деокупації мають бути враховані усі ризики при роботі з людьми, які пережили трагедію війни та втрати. За останній рік в Україні були зроблені серйозні кроки по витисканню московського патріархату. Це складний та болісний процес. Сьогодні знов у загострюється мовне питання. Саме мова та духовність є основам культури нації та її ідентичності. Всі ці чинники ускладнюють та посилюють відповідальність Культурної деокупації, як організованого та системного процесу формування соціальної свідомості.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ В МІСТІ РЕКЛІНГХАУЗЕН (ЗЕМЛЯ ПІВНІЧНИЙ РЕЙН – ВЕСТФАЛІЯ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ)

Татьяна Молокова,

*т.в.о. директора Комунальний заклад «Міський центр
позашкільної роботи за місцем мешкання» Маріупольської
міської ради*

Нещодавно великого резанасу набула стаття відомого письменника та волонтера Андрія Любка на сторінці «Радіо свобода», під назвою «Чому культурного фронту не існує». Автор розглядає порівняння фронту та сидіння на сцені в європейській столиці, що природно перетворюється на звану вечерю у дорогому ресторані в колі вишуканих осіб, охарактеризовану як блюзнірство [1]. Важливо відзначити, що, не зважаючи на це, автор наголошує, що це не означає, ніби культура є неважливою чи несуттєвою. Важливо не занижувати вплив культури в межах країни. В період повномасштабної війни культурні заходи швидко адаптувалися до нових реалій, успішно поєднуючи розважальний аспект із благодійним, і зокрема збираючи допомогу для Сил оборони. Суттєвою мірою саме культура сприяє формуванню міжнародної коаліції на підтримку України та

отриманню західної підтримки. Через культуру світ може дізнатися про українців, бачити нас як рівних. Сьогодні моя мета – розповісти про культуру мого міста Маріуполь та про культуру України, щоб якнайбільше людей у Європі могли ознайомитися з нею.

Власний досвід: як все починалося?

Коли я розгубленою приїхала до Німеччини, як і багато інших представників творчих професій, не мала уяви, чим я можу займатися в цій країні та чим можу бути корисною Україні. Ми разом зі знайомими, що допомогли нам виїхати з Маріуполя купляли та передавали в Україну гуманітарну допомогу, проводила майстер-класи з малювання для українських дітей та їх батьків в місті Зіген та Шоерфелд.

Але майже рік потому, переїхав в місто Реклінгхаузен, мені до рук потрапила книга з вивчення німецької мови, де першими фразами для вивчення були:

- Привіт. Мене звати Катруся. Я з України, країни третього світу.

Та ще й ці розповіді-судження людей «волонтерів» (що цілеспрямовано переселилися до

Німеччини 20-30 років тому з «іншої» України, чим ми) про українських дітей, що примусово покинули свої домівки, які начебто не хочуть вчити німецьку мову, невиховані та безкультурні. Все це мене дуже обурило. Я вирішила, що можу свій практичний досвід запропонувати тим українцям, що зараз мешкають в місті де я опинилася. А це на той момент (лютий, 2023 року) по статистичним даним -2300 осіб. І я звернулася по допомогу до місцевої дівчини-волонтерки Ганни Матліної, яка з початку війни в Україні розпочала свою допомогу українцям (і тим, що опинилися в Німеччині і зборами коштів на ЗСУ та гуманітарної допомоги нужденним, що залишилися в Україні). Ми звернулися з повідомленням у групах в телеграмі (така в нас культура - об'єднуватися в групи в соцмережах, де можна спілкуватися, задати питання, попросити допомоги чи запропонувати тощо) про зібрання небайдужих та бажаючих об'єднатися.

Ми зібралися в парку, десь приблизно 18 небайдужих українців, визначилися з метою нашого об'єднання, покроковими діями та людським ресурсом. На початок травня в нас не було а ні приміщення, а ні назви чи загальної концепції, але було вже сформовано коло однодумців які горіли

бажанням не втратити свою ідентичність, зберегти мову та культуру для самих себе та для своїх дітей. Ми вже знали хто що може робити (хтось вміє пекти пиріжки та ліпити вареники, хтось співати, малювати, фармацевти та доктора - консультувати, вчитель історії – вести інтерактивні заняття, спеціаліст кіноіндустрії запропонувала перегляд українських фільмів та ін.)

Але вічне питання «чого хочуть люди?» ми вирішили шляхом запуску googl-опитувальника.

За результатами якого сформували основні культурні потреби українців-мешканців міста Реклінгхаузене. Знайшли приміщення – адміністрація міста розглянула наше прохання і щиро запропонувала приміщення в Інтеграційному центрі die Brücke (нім. – міст). Де ми зустрілися для обговорення загальної концепції, визначилися з розкладом та регулярністю корпоративних зустрічей.

Наша діяльність почалася наприкінці травня 2023. Нас було: 9 людей (1-місцева волонтерка, 6 кураторів активностей, 2 людини, що зайнялися рекламою). В нас з'явилися регулярні та нерегулярні активності:

- малювання для дітей та дорослих;

- майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва (ляльки-мотанки, сіномотання, створення традиційної української іграшки);

- заняття гри на гітарі для дітей та підлітків;

- вокал для дорослих;

- заняття з нейрографіки;

- ігровий клуб;

- заняття з фортепіано;

- індивідуальні консультації психолога.

На той час свою діяльність здійснювало 10 активностей

Загальний обсяг людей та дітей на місяць складав 333 (105 щотижня регулярні та 228 нерегулярні):

Ось так виглядали наші перші розклади:

Люди прозвали нас «український центр»:

– куди йдешь?

– в український центр

І ми взяли собі назву Український Культурний Центр. Ця назва вже закріпилася і так нас зараз називають навіть німці.

Здобутки: що ми маємо сьогодні?

Ми розробили форми фіксації кількості учасників, що відвідують наші активності; заяви від батьків, дозвіл на фото-відео-зйомку, ведемо протокол корпоративних зустрічей. Кожного місяця цифри активностей, кураторів цих активностей та відвідувачів збільшуються.

Слайд Сьогодні наш розклад виглядає так:

Вже 17 кураторів+2 спеціаліста рекламного, 21 активність, складає обсяг людей та дітей на тиждень.

Зрозуміло, що місця в приміщенні нам вже не вистачає. І тому ми опираючись на досвід роботи мого закладу в місті Маріуполь, в якому я працювала багато років (комунальний заклад «Міський центр за місцем мешкання») розгорнули мережу спортивних гуртків та секцій на базі шкіл. В локаціях, в позаурочний час та у вихідні в нас проводяться такі заняття, як (

Шпрахкафе (размовний клуб для дорослих) теж вже проводиться кожної середи в приміщенні ОГС (група продовженого дня – українською) в одній із шкіл. Де ми спілкуємося з носіями німецької мови та знайомимо їх зі своєю культурою. Так на одній із чергових зустрічей, темою якої була «Культурні події Рурського регіону» (місто Реклінгхаузен знаходиться

в Рурському регіоні, де щорічно проводиться культурний фестиваль) ми разом з мешканцями Маріуполя розповідали про культурні події, які відбувалися в нашому місті та про діяльність Драматичного театру та участь, що його спіткала. Для німців ця інформація виявилася новою та шокуючою, з огляду на те, що були статті та фотографії в періодичних виданнях багатьох міст Німеччини і саме в Реклінгхаузені також.

Окремо про малювання:

Дитячих груп вже 6, мінімальна кількість – 10 у кожній, це означає, що більше 60 дітей та підлітків займаються регулярними заняттями з малювання. На нашу думку це дуже нас тішить, що діти (а особливо підлітки) не сидять дома один на одинці, а знаходяться у колі спілкування з однодумцями. І нам теж вже не вистачає місця, а бажаючих становиться все більше (дуже приємно, що малюють вже не тільки українці, ай німці, поляки, мароканці, сірійці тощо) та ми намагаємося щось вирішити і шукаємо нове приміщення.

Дорослі теж вже об'єдналися в творче ком'юніті та приймають участь у таких проектах:

- «Малює моя родина» (метою є дати батькам можливість спробувати зрозуміти почуття дитини; поринути у дитинство, відчувати себе дитиною, а також провести з користю час разом з близькими);

- «Вчимось у великих» (знайомство з культурною спадщиною митців та спроба зрозуміти їх стиль через створення власної композиції)

Наш майстер-клас відвідав мер міста

Працює психологічна служба, в межах якої

- Щотижневі індивідуальні консультації психолога (за попереднім записом)

- Щотижневі колективні зустрічі з психологом

- Вже запустили Курс «Анті-стрес»

В нас є телеграм-канал з чат-ботом, у кожного куратора активності власна група для спілкування в меседжерах, сторінка в інстаграмі. Адмініструють їх дві дівчини

Підсумки і плани

- Працює фабрика святого Миколая з виготовлення вітальних листівок для міст-побратимів міста Реклінгхаузен в країнах Європи;

- Збираємо гуманітарну допомогу до відправки в Україну

- Готуємося до Різдвяного ярмарку, гроші, що ми отримуємо підуть на закупівлю акумуляторів для військових машин

- Готуємося до підсумкової виставки

- Готуємося до святкування Різдва (вивчаємо традиції святкування та колядки). Хочемо організувати дітям свято за нашими українськими традиціями.

Все що ми робимо – це наш канал комунікації, та ниточка якою ми зв'язані з Україною. Це не завжди легко, але ми працюємо не покладаючи рук.

- Читаємо українською дітям (в місцевій бібліотеці вже з'явилася шафа с українськими книжками. – їх закупають за кошти місцевого бюджету. Ми сподіваємося що вона буде збільшуватися. Але ми теж організували збір та обмін українськими книжками)

- Ми познайомилися з організацією , - що об'єднала всіх Польок НРВ (це земля в Німеччині, як в нас регіон). Представники цього об'єднання беруть участь в засіданнях з вирішення проблем інтеграції. І вони дуже радіють українцям, бо в нас схожі культури і вони сподіваються що ми разом з ними будемо представляти інтереси ауслендерів

(переміщених осіб). Бо зараз більшість в цих засіданнях представляють представники мусульманської культури.

Ми разом готуємо спільний проєкт. Сподіваємося що все що ми замислили – здійсниться.

- Як я вже казала, ми також шукаємо ще одно приміщення, бо для видів спорту ми знайшли приміщення в спортивних залах на базах шкіл, а для гуманітарного, художньо-естетичного напрямів нам вже приміщення не вистачає.

- Зараз ми на шляху офіційного оформлення нашої організації, але в Німеччині це відбувається дуже й дуже довго.

- Ну, і що дуже для нас важливо – це фінансування. Бо всі куратори отримують ось таке підтвердження своєї діяльності, нам сплачують витрати, але ми не отримуємо за це заробітну платню. З нового року ми сподіваємося, що декого з нас (хто більш задіяний) візьмуть на гонорар-крафт, але це буде складати приблизно 100 євро на місяць. На ці кошти, не можливо мешкати в Німеччині.

СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА І ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ПСИХОІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Наталія Жукова,

*професорка, Інституту польської філології Зеленогурського
університету*

Протягом своєї історії Україна була місцем зустрічі, перетину та взаємовпливу множини культурно-цивілізаційних і геополітичних впливів (Російської імперії, Австро-Угорщини, Польщі, Радянського союзу), що визначили наявний амбівалентний стан ідентичності більшості її громадян та цілу низку етнополітичних проблем сьогодення. Українська ідентичність таким чином «утримує» в собі суттєві відмінності уявлень і про історичне минуле країни. Інституалізація історичної пам'яті й історичної ідентичності великою мірою пов'язана з регіональним досвідом.

Важливим чинником формування національної ідентичності країни є соціальний статус нації та країни у світі та його усвідомлення і сприйняття громадянами держави. Високий соціальний статус у минулому або сьогоденні може породжувати почуття національної переваги (виключності), що може знайти вираження в бажанні пригноблювати інші

нації та етноси, владарювати або домінувати над ними. Низький соціальний статус може породжувати почуття національної неповноцінності, уявлення про непрестижність належності до своєї нації, що породжує готовність відмови від своєї національної належності.

Формування панросійської національної ідентичності бере свій початок у XIX сторіччя, чому передувала модерністська зміна внутрішньої етнополітики у сторону більшої асиміляції неросійських народів. Звідси в радянському союзі більшість вважала себе «радянськими людьми», криза етнічного статусу ніби не існувала. В російській імперії та й у СРСР вважалось, що українці не дискримінувалися за етнічною ознакою, тому їхня ідентичність в очах метрополії поблажливо сприймалася як регіональна, тим більше, що всюди була «велична» Росія. Як слушно зауважує М. Рябчук, "це пояснює парадоксальне поєднання у ставленні росіян до українців з трьох, здавалося б, несумісних позицій: братерської прихильності до лояльних малоросів, які інтегруються в імперську цивілізацію; зневаги до хохлів; і глибокої ненависті до тих, хто не приймає нав'язаних їм імперією хохлацько-малоросійських ролей" (2011, с. 18-19).

Г. Лебон в роботі „Психологія натовпу” розвиває теорію зараження: “ Зараза настільки могутня, що вона може навіювати індивідам не тільки відомі думки, а й почуття. <...> Думки і вірування поширюються в натовпі саме шляхом зарази, а не міркувань...” (1982, с. 200). Згідно цієї теорії з людьми, коли вони стають частиною натовпу, відбуваються метаморфози: вони перетворюються на жорстоких, збожеволілих звірів, здатних на вчинки, немислимі для них поза натовпом. Г. Лебон називав три основні причини цієї метаморфози: 1) почуття анонімності, що виникає в натовпі; в результаті людина відчуває безкарність, відсутність відповідальності за вчинки; 2) феномен зараження, коли кожне почуття і дія, що виникають у натовпі, немов вірус заражають оточуючих; 3) у натовпі люди стають легко навіюваними (сугестивними), приймають на віру і слухняно виконують вказівки фанатичних лідерів (сугесторів). Зазвичай такі сугестори після смерті скидаються цим же натовпом до лав низинних злочинців.

Росія завжди вважала себе месією, яка повинна нести світло розуму іншим народам. З втратою імперії в Росії виник комплекс неповноцінності, який зрештою призвів до комплексу величі, якої насправді

немає. Як наслідок в країні створилась групова фантазія – фантазія війни-народження, або відродження імперії. Імперський російський натовп вирішив відродитися за рахунок вбивства українців.

Хоча історична пам'ять українців травмована сторіччями бездержавності, колонізації та культурної асиміляції, слід констатувати, що російсько-українська війна, яка розпочалась у 2014 році, і вибухнула з новою ще страшнішою силою у 2022, об'єднала усю Україну (за виключенням окремих індивідів, можливо груп) в розумінні своєї ідентичності незалежно від національності.

Ключові слова: *ідентичність, натовп, війна*

Бібліографічний список:

Рябчук, М. (2011) Постколониальний синдром. Спостереження..К.: К.І.С.

Степико, М. Т.(2011). Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. К.: НІСД.

Le Bon, G. (2009). Psychology of Crowds. Sparkling Books Limited.

УКРАЇНСЬКА НАУКОВА ДІАСПОРА: ПРОБЛЕМА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Любов Дабло,

доцентка, Ягеллонський університет в м. Кракові

Протягом останніх років Україна є найбільш обговорюваною країною не тільки Європи, але й усього світу. Війна стала доленосною в житті кожного українця і як наслідок зумовила нову хвилю еміграції українського населення. За таких обставин держава втрачає не просто власне населення, освітянську еліту, а й молодь шкільного та студентського віку. Такий маловтішний факт становить загрозу перед українським суспільством, а саме проблема збереження власної громадянської, етнокультурної самобутності та культурних надбань серед вимушених іммігрантів, а в умовах глобалізації та інтеграції ще й гостро постає питання збереження національної ідентичності, яка викристалізовується саме через систему освіти. Рішенням такої проблеми може стати перегляд старих, вже існуючих, а можливо й вироблення нових дієвих принципів та механізмів співпраці між українськими діаспорами та державою на політичному, соціально-

економічному, зокрема на освітньо-науковому рівнях. Зважаючи на реалії сьогодення, а саме російську військову агресію, тема є досить актуальною та потребує подальшого дослідження.

Феномен української еміграції як частини світового українства є унікальним явищем культури й історії України. Сам міграційний процес для українців, як і в цілому для людства, не є новим явищем. Звертаючись до історії України починаючи з середини ХІХ до початку ХХІ ст., то можемо нарахувати принаймні 5 міграційних хвиль (Садова 2019). Аналіз наукової літератури щодо вивчення української міграційної проблеми показує, що останнім часом досить часто поряд з терміном «українська еміграція» вживається термін «українська діаспора» і для більшого розуміння теми дослідження пропонуємо розглянути походження самого терміну. На сьогодні існує безліч наукових публікацій з проблеми походження та інтерпретації терміну «українська діаспора» (З. Баранник, Т. Бевз, А. Василенко, О. Гомотюк, Д. Горєлов, В. Євтух, А. Мирончук, Т. Плазова, Т. Раєвич, Н. Солонська, П. Тригуб), а дискусії, які виникають навколо феномену української діаспори говорять про своєчасність і необхідність подальшого вивчення.

Одним із перших до тлумачення вищезазначеного терміну долучився провідний український науковець, етнограф, етносоціолог Євтух В. Б. За його дослідженням власне сам термін «українська діаспора» з'явився в 20-30-х рр..XX ст., яким користувався український політолог, етнолог і соціолог В. Старосольський, але вже до широкого вжитку увійшов цей термін у 1980-х рр., коли у 9-му т. «Енциклопедії українознавства» з'явилася стаття під назвою «Українська діаспора», де в основі поняття «українська діаспора» лежить визнання сучасних кордонів України як історичної та політичної реальності, а також наявності проживання українців у багатьох інших країнах на території кількох континентів (Євтух, 2019). Наразі терміном «українська діаспора» позначають факт перебування певної частини українського етносу за межами сучасної території України та збереження етнічних ознак українськості та пов'язаність з Батьківщиною. Щодо терміну «українська наукова діаспора», візьмемо до уваги пояснення А. Мирончука, що це досить неформальний і динамічний організм, до орбіти якого, окрім вчених, які виїхали на постійне місце проживання, тобто емігрантів, втягнуті аспіранти, докторанти, стипендіати різних фондів,

учасники міжнародних проектів, дослідники, які працюють за контрактом, а також частина студентства (Мирончук, 2018).

Сучасні умови спонукали вітчизняну та закордону українську наукову спільноту до більш активної всебічної співпраці, переосмислення політики взаємодії між державою і діаспорою, пошуків нових можливостей використання інтелектуального та культурного потенціалу закордонних українців, адже важко переоцінити значення та внесок української діаспори у розвиток науки і національної культури в історичному і загальнокультурному контексті. Підкреслимо, що за роки незалежності України було багато зроблено (створено спеціалізовані комітети, комісії, державні програми тощо) щодо поглиблення зв'язків та налагодження міжнародної співпраці з закордонним українством. Доречі, щодо проблеми консолідації та взаємодії українських діаспор, то вперше в Україні закордонні українці змогли зібратися у 1992 р. на I Всесвітньому форумі українців, де було ухвалено рішення про створення в Україні громадського координуючого органу – Української Всесвітньої Координаційної Ради, спрямованого на об'єднання і утвердження світового українства у новітньому

світовому просторі. Знаковим для цієї події стало обрання головою Ради відомого культурного діяча, політика і поета Івана Драча (черговий збір відбувся 25-26 серпня 2023 р. в Києві) (Науково-дослідний інститут українознавства, 2023).

Наразі, Радою молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України започатковано ініціативу «Українська наукова діаспора», спрямовану на підтримку зв'язків з науковцями, які покинули Україну, та об'єднання зусилля різних міграційних хвиль українських науковців для подальшої відбудови України (Поліщук, Лиман, 2023). Безумовно, це нове бачення в справі залучення закордонних українських науковців, яке буде сприяти не тільки розвитку науки та відбудови післявоєнної України, але й посиленню авторитету на міжнародній освітній арені.

Глобальні економічні зміни та важка військово-політична ситуація в Україні говорять про необхідність перевизначення ролі української діаспори та переформатування діалогу з українською науковою діаспорою, адже діаспори тепер не просто світовий ретранслятор національних культурних традицій та громадські осередки, де вивчається українська мова і зберігається етнічна самобутність,

а потужний ресурс – інтелектуальний та культурний. Таким чином, вкрай важливим постає питання використання такого роду потенціалу в реалізації сучасних амбітних науково-інноваційних проектів задля подальшого розвитку науки та культури України.

Бібліографічний список:

Євтух В. (2019) Українська діаспора [онлайн] URL: <http://www.history.org.ua/?termin=2.22> (дата звернення: 11.11.2023)

Науково-дослідний інститут українознавства (2023). VII Всесвітній форум українців [онлайн] URL: <https://ndiu.org.ua/novyny/naukovi-konferentsii-kruhli-stoly-festyvali/vii-vsesvitniy-forum-ukrayintsiv> (дата звернення: 07.11.2023)

Мирончук А. (2018) Євроінтеграційні прагнення України і вітчизняна наукова діаспора [онлайн] URL: https://www.researchgate.net/publication/341700974_Evrointegracijni_pragnenna_Ukraini_i_vitciznana_naukova_diaspora (дата звернення: 05.10.2023)

Поліщук Є, Лиман І. (2023) Ініціатива «Українська наукова діаспора» у воєнний час [онлайн] URL: https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/problems-and-perspectives-in-management/issue-2-spec-issue-3/the-ukrainian-science-diaspora-initiative-in-the-wartime?fbclid=IwAR0I88TZdbyyicRWvtLJ64IEXpm__KrCPMsBh6wJ6bBnY6sY0JcNcoc_SJI (дата звернення: 13.11.2023)

Садова У. (2019) Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання. Львів

ЗАХИСТ ТА ВІДБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СПІВПРАЦЯ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Alina Sukach,

Magister stosunków międzynarodowych, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

У контексті сучасної воєнної ситуації на території України виникає важливе питання збереження та відновлення національної культури, що стає особливо актуальним у військових умовах. Стаття присвячена аналізу співпраці між Україною та Польщею в контексті захисту та відновлення української культурної спадщини. Стаття ставить за мету підкреслити важливість міжнародної співпраці для збереження та відновлення культурних цінностей в умовах війни, а також визначити перспективи подальшої співпраці між Україною та Польщею на шляху до відновлення національної культурної ідентичності.

У статті розглядається роль міжнародної співпраці у збереженні культурної ідентичності в умовах війни. Польща, яка сама відчула на собі наслідки воєн та інших випробувань, виступає активним учасником процесів відновлення культурних цінностей в Україні. Обговорюється роль дипломатичних зусиль, культурних обмінів та

ініціатив, спрямованих на підтримку культурних об'єктів та традицій.

Особлива увага в статті приділяється аналізу та оцінці проектів інтернаціонального співробітництва, спрямованих на реставрацію та збереження історичних пам'яток, музеїв та архівів, які стали об'єктами воєнних руйнацій. Розглядаються конкретні приклади успішних ініціатив, які вже дали позитивні результати у відновленні культурної спадщини. Зокрема, стаття звертає увагу на різноманітні форми підтримки, які надають об'єднані зусилля обох країн, включаючи фінансову, технічну та експертну підтримку. Розглядаються механізми партнерства та співпраці між організаціями, громадськістю та владними структурами, які спрямовані на забезпечення стійкості та довгострокової відновлення культурної спадщини. Додатково, стаття висвітлює позитивний вплив таких проектів на зміцнення міжнародних відносин та створення платформи для обміну досвідом між учасниками.

У заключенні, стаття визначає перспективи подальшої співпраці між Україною та Польщею, підкреслюючи, що такі спільні ініціативи не лише сприяють відновленню матеріальної культурної

спадщини, але й грають важливу роль у формуванні та зміцненні національної культурної ідентичності обох країн. Важливо зауважити, що такі проекти можуть слугувати прикладом для інших регіонів, які стикаються з подібними викликами у збереженні своєї культурної спадщини в умовах воєнної нестабільності.

Ключові слова: *Україна, Польща, міжнародна співпраця і відносини, культурні обміни*

Бібліографічний список:

Instytut Europy Środkowej 2023. Стан та перспективи стратегічного партнерства Польщі та України Погляд з Польщі та України. Аналітична доповідь. Доступно: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/01/stan-i-perspektywypartnerstwa_ua_web-1.pdf [Дата звернення 13 Листопада 2023].

Національний Інститут Культурної Спадщини 2023. Звіт «Збереження спадщини України» – звіт про діяльність Центру допомоги для культури в Україні. Доступно: <https://ukraina.nid.pl/ua/zvit-zberezhenja-spadshhini-ukraini-zvit-pro-dijalnist-centru-dopomogi-dlja-kulturi-v-ukraini/> [Дата звернення 13 Листопада 2023].

Окуньовська, Ю.В., 2022. Транскордонне співробітництво з Україною в умовах війни. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку, 7, с. 70-73.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЮРИСДИКЦІЙНУ НАЛЕЖНІСТЬ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТИРЯ

Олександр Булига,

Комунальний заклад «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради

Почаївський монастир – знаний чернечий осередок, розташований на Волині. Від початку його заснування (1597 р.) як православної обителі Константинопольської патріархії, він відчутно реагує на державно-суспільні зміни, що відбуваються в орбіті його діяльності. У багатьох випадках ці трансформації були спричинені війнами. Актуальність дослідження зумовлена повномасштабною агресією російської держави проти України та підпорядкуванню Почаївської обителі Московській патріархії. Ціль дослідження полягає в аналізі подій монастирської історії, що відбувались під впливом війни. Автор застосовує метод періодизації, минуле Почаївського монастиря представлено в хронологічній послідовності, на всіх етапах поступу цієї чернечої обителі розпочинаючи з 1597 р.; логічний метод, проведено аналіз явищ, що відбувались в монастирському середовищі та були спричинені військовими діями.

Встановлено, що Почаївський монастир був дотичний до воєн, що проходили на території Волині. Під час Берестецької битви (1651 р.) обитель, за зверненням ігумена Йова Желіза, отримує захист Єремії Вишневецького від козаків Богдана Хмельницького. За монастирським переказом, зафіксованим вже у XVIII ст., у 1675 р., під час Збараської війни, в якій зіткнулись Річ Посполита та Османська Порта, над Почаївською обителлю явилися Богородиця та святий Йов і захистили святе місце від ворогів.

Досліджено, що надалі Почаївський монастир функціонує в юрисдикції Православної Церкви московської патріархії. Це було визначене умовами Вічного миру 1686 р. між Московією та Річчю Посполитою. У 1704 р., під час Північної війни, на Почаївську обитель наклало контрибуцію шведське військо, але сплатити її монастир не мав можливості.

З'ясовано, що після припинення впливу Московії на теренах Правобережної України почаївські насельники 1712 р. прийняли спільне рішення про входження обителі в Унійну Церкву. Після підтримки окремими ченцями Польського повстання 1831 р. монастир повертається у юрисдикцію Православної Церкви Московської патріархії.

Простежено, що у наслідок Першої світової війни, коли Волинь входить до складу Польської держави, Почаївська лавра підпорядковується Константинопільській патріархії (1924 р.). Початок Другої світової війни знову повертає обитель у юрисдикцію Московської патріархії (1940 р.), у якій вона перебуває й сьогодні, в час російсько-української війни.

Ключові слова: *чернецтво, військові дії, патріархія, міждержавні відносини*

Бібліографічний список:

Бойцун Любомира, ‘Духовний Собор Почаївської Лаври (ф. 258, оп. 1–3, спр. 8213)’ (1998) 3 Студії з архівної справи та документознавства 115.

Карліна Оксана, ‘Репресії щодо василіан на Волині після Листопадового повстання 1830 року та “стирання пам’яті” про них’ (2013) 6 Національна та історична пам’ять 69.

Вікторія Ричко, ‘Почаївська лавра: її історична роль та етнічна ідентифікація у сучасному українському суспільстві’ (дис. канд. філос. наук Рівненський державний гуманітарний університет (2020) 213.

ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ ЯК ФАКТОР ОБМЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ

Костянтин Гучок,

магістрант, Маріупольський державний університет

Військові конфлікти завжди супроводжуються руйнуванням та хаосом, але їх вплив на сферу культурного обміну є особливо вагомим. У цьому тексті ми розглянемо, як військові конфлікти діють як фактор обмеження культурного обміну.

Знищення культурних об'єктів та спадщини: Військові конфлікти мають руйнівний вплив на культурну спадщину і об'єкти культурної цінності. Руйнування культурних об'єктів, таких як пам'ятки архітектури, музеї, архіви і інші цінні ресурси, стає серйозним фактором обмеження культурного обміну. Це руйнування нерідко є непередбачуваним та часто невідновним.

Військові конфлікти, зокрема в Україні, призвели до знищення і пошкодження численних історичних об'єктів, що були символами культурної спадщини. Росіянами було зафіксовано руйнування об'єктів культурної спадщини. Культурна спадщина грає важливу роль у розвитку регіонів. Повернення та реституція культурних цінностей стають актуальними

питаннями в політичному та культурному житті України. [2]

Такий вплив військових конфліктів підкреслює важливість збереження культурної спадщини і призиває до міжнародних зусиль з підтримки та захисту цих цінностей. Відновлення культурних об'єктів після завершення конфлікту важливе для відновлення культурного обміну і підтримки ідентичності та спільності.

Збереження та захист культурної спадщини: Світова спільнота має враховувати важливість збереження та захисту культурної спадщини в умовах військових конфліктів, щоб забезпечити майбутні можливості для культурного обміну.

Збереження та захист культурної спадщини в умовах військових конфліктів є критично важливим завданням для забезпечення майбутніх можливостей для культурного обміну. Ця проблема стає актуальною у багатьох країнах, де конфлікти можуть призвести до пошкодження або знищення цінних культурних об'єктів і пам'яток.

Світова спільнота розуміє важливість цього завдання та приділяє увагу заходам щодо захисту культурної спадщини під час воєнних конфліктів.

Низка документів та досліджень розглядає проблему збереження і захисту культурної спадщини в умовах військових дій.

Ці зусилля включають заходи для запобігання руйнуванню та втраті цінних культурних цінностей, а також розвиток правових та інституційних механізмів для їх захисту. Це допомагає забезпечити, що культурна спадщина залишиться доступною для майбутніх поколінь і сприятиме культурному обміну, який є важливою частиною нашої світової спадщини. [1]

Переселення та евакуація: Під час військових конфліктів багато людей змушені переселятися та евакуюватися. Це створює ризик втрати культурних ідентичностей та зв'язків, оскільки громади розриваються та розселяються по різних регіонах та країнах.

Військові конфлікти часто змушують багато людей залишати свої рідні місця та переселятися у інші регіони або країни. Ця переселення може призвести до розриву громад та спільнот, які розселяються по різних місцях. Це може призвести до втрати культурних ідентичностей, оскільки люди, зокрема етнічні меншини або групи з унікальною

культурною спадщиною, можуть втратити зв'язок зі своєю спільнотою та традиціями.

Надзвичайні обставини, пов'язані з війною, також можуть створити труднощі в збереженні культурної спадщини, оскільки вона може бути під загрозою знищення чи руйнування. Тому важливо розглядати переселення та евакуацію під час війни в контексті збереження не лише фізичної, але й культурної спадщини, забезпечуючи доступ до освіти, музеїв, архівів та інших культурних ресурсів для переселенців та евакуйованих осіб.

Обмеження свободи руху та комунікації: Військові конфлікти часто призводять до серйозних обмежень свободи руху та комунікації між людьми. Це має важливий вплив на проведення міжнародних культурних подій та обмін художніми колекціями, а також співпрацю між митцями та культурними інституціями.

Згідно з Женевською конвенцією про захист цивільного населення, під час війни має бути забезпечено безпеку цивільного населення. Однак, військові дії можуть призвести до евакуації та переселення, що обмежує свободу руху громадян. Це ускладнює проведення міжнародних культурних

заходів, таких як фестивалі, виставки та конференції.
[3]

Помітно також вплив на комунікацію між митцями, культурними інституціями та колекціонерами. Обмеження руху та перешкоди у спілкуванні ускладнюють обмін художніми цінностями та співпрацю в культурній галузі.

Це свідчить про необхідність міжнародних зусиль для забезпечення свободи руху та комунікації навіть в умовах конфлікту, з метою підтримки культурної співпраці та збереження культурної спадщини.

Цензура та обмеження: Військові конфлікти можуть призвести до цензури та обмежень на вільний обмін культурною інформацією та мистецькими творами. Це обмежує доступ до різноманітних культурних виразів та ідей.

Військові конфлікти можуть призвести до серйозних цензурних обмежень та обмежень на вільний обмін культурною інформацією та мистецькими творами з наступними наслідками:

Цензура медіа: Уряди та контролюючі органи можуть обмежувати інформаційний доступ та

контролювати повідомлення для збереження стабільності та власної агенди.

Цензура мистецтва: Творчість, яка сприймається як загрозлива чи контроверсійна, може бути забороненою або обмеженою для запобігання розпалюванню суспільної напруги.

Обмеження доступу до інтернету: Уряди можуть вводити обмеження на доступ до соціальних мереж та інтернет-ресурсів, щоб контролювати поширення інформації.

Зменшення культурного обміну: Військові конфлікти можуть призвести до ізоляції країни від світової культури, обмежуючи обмін ідеями та культурними виразами.

Ці обмеження під час війни можуть вплинути на свободу слова та культурний розвиток та зменшити доступ до різноманітних культурних виразів та ідей.

Загроза безпеці та психологічний стрес: Постійна загроза безпеці та психологічний стрес, пов'язаний з війною, відволікають суспільство від культурних ініціатив та сприяють ізоляції. Люди стають більш обережними та обмеженими у виразі своєї культурної ідентичності.

Постійна загроза безпеці та психологічний стрес, що виникають під час війни, справді можуть впливати на культурну ідентичність і ставлення суспільства до культурних ініціатив.

Психологічний стрес і відволікання від культурних ініціатив: Війна створює психологічний стрес серед населення. Особи, які пережили військові конфлікти, можуть знаходитися під впливом посттравматичного стресового розладу. Це може відволікати їх увагу від культурних ініціатив і дозволів.

Загроза ізоляції: Постійна загроза безпеці може змусити суспільство відчувати себе вразливим і обмеженим у своїх діях. Це може призвести до ізоляції та обережності в спілкуванні з іншими, включаючи вираз культурної ідентичності.

Для подолання цих викликів важлива психологічна підтримка та психологічна реабілітація для осіб, які пережили військові конфлікти. Крім того, важливо створити умови для культурних ініціатив, які можуть допомогти підтримувати та відновлювати культурну ідентичність під час важких періодів.

Підтримка мистецької резистенції: Заходи для підтримки мистецької резистенції (вираз опозиції через мистецтво, протест через творчість) та виразності в умовах військових конфліктів можуть зміцнити культурний дух та ідентичність та сприяти відновленню культурного життя.

Підтримка мистецької резистенції в умовах військових конфліктів може мати важливе значення для збереження культурного обміну, особливо в ситуаціях, коли цей обмін обмежений чи загрожений через самі конфлікти. Мистецька резистенція стає формою виразу та спілкування в умовах, де звичайні культурні обміни можуть бути ускладнені або призупинені.

Мистецтво та культура можуть стати могутнім інструментом для вираження опозиції та протесту відносно воєнних конфліктів та їх наслідків. Це дає можливість висловити незгоду з насильством, політичними режимами та соціальними перешкодами через творчий процес.

Мистецька резистенція може відігравати роль у зміцненні культурного духу та ідентичності під час воєнних конфліктів, сприяючи відновленню культурного життя вразливих громад. Вона допомагає підтримувати зв'язки між людьми та

культурними цінностями, які можуть бути під загрозою.

Таким чином, мистецька резистенція відіграє важливу роль у забезпеченні можливостей для культурного обміну, навіть у складних ситуаціях, коли інші шляхи обміну можуть бути обмежені. Вона є мостом між культурами та сприяє збереженню й, навіть, розвитку культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів.

У висновку, військові конфлікти не тільки завдають матеріальних збитків, але й обмежують культурний обмін та сприяють розриву культурних зв'язків. Важливо надавати підтримку культурним ініціативам, які сприяють відновленню та підтримці культурної спадщини та мистецького обміну в умовах військових конфліктів, щоб сприяти миру та взаєморозумінню в світі.

Бібліографічний список:

1. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність / О. Рішняк // Український історичний журнал. - 2022. - Число 4. - С. 159-173. Доступно за наступним посиланням:<http://>

dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187261/13-Rishniak.pdf (дата звернення: 09.09.2023).

2. Учасники проектів Вікіпедія. Українська культурна спадщина під час російського вторгнення (2022) – Вікіпедія. Доступно за наступним посиланням: [https://uk.wikimedia.org/wiki/Українська_культурна_спадщина_під_час_російського_вторгнення_\(2022\)](https://uk.wikimedia.org/wiki/Українська_культурна_спадщина_під_час_російського_вторгнення_(2022)) (дата звернення: 09.09.2023).

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Доступна за наступним посиланням: <https://ips.ligazakon.net/document/MU49006> (дата звернення

ПОНЯТТЯ «ПАСІОНАРНІСТЬ» В КОНТЕКСТІ ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Степан Кулиняк,

*начальник Дрогобицької районної військової адміністрації,
аспірант кафедри психології Дрогобицького педагогічного
університету імені Івана Франка*

Розглянуто поняття «пасіонарність», здійснено його аналіз та аналіз похідних від нього понять, викладених у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених у галузі психології, соціології, педагогіки та інших гуманітарних наук.

За допомогою порівняльного аналізу та контент аналізу поглиблено уявлення про феномен пасіонарності, місце та значення його як поняття в науковій літературі; дано оцінку критичним підходам щодо його вживання.

Доведено, що пасіонарність як явище слід вважати не лише біологічним феноменом, але й соціологічним, соціально-педагогічним, психологічним. У сучасному розумінні категорію «пасіонарність» у соціально-філософському вимірі слід визначати як психологічний чинник, що впливає на формування лідера. У психологічному – як непереборне внутрішнє бажання індивіда до діяльності, направлене на здійснення якоїсь мети.

Звернуто увагу на те, що термін «пасіонарність» вийшов за межі теорії етногенезу сформульованої Л.Н. Гумільовим. Зазначений термін перестав характеризувати виключно процеси розвитку етносів, його стали застосовувати і до вузьких груп людей, окремих особистостей та до окремих проявів їхньої поведінки.

Подано авторське визначення поняття «пасіонарність» – це поведінкова властивість, яка обумовлює прагнення до активної соціальної діяльності, у наслідок чого пасіонарна особистість нехтуючи ризик та небезпеку не може не вчиняти діянь, які змінюють її соціальне середовище.

Зроблено висновок, про те що поняття «пасіонарність» проникло у міждисциплінарний простір і міцно вкоренилось там, набувши статусу міждисциплінарної категорії.

Перспективи подальшого вивчення проблеми використання в науковому обігу зазначеного поняття.

Пріоритетна роль поведінки у суспільній діяльності, зазвичай соціально-політичної, соціально-економічної, відтворювальної та інших обумовлює

необхідність позначення її особливих рис та характеристик. Однією з таких рис/характеристик, які ми можемо зустріти у науковій літературі є пасіонарність – феномен, який на думку Л. Гумільова, що вперше вжив це поняття у літературі, задає імпульс розвитку людини та людства.

Поняття «пасіонарність» та його похідні часто представлені в дослідженнях сучасної психології та споріднених науках, зокрема О.М. Бандурка, О.В. Борисова, О.Г. Васютинської, К.З. Возьний, О.А. Доманська А.А. Зелінська, Я.В. Іванової, А.О. Овчарова, І.Г. Сидоренко, О.П. Фурсік, Н.П. Суходольської, В.Т. Шатуна, О.В. Кревської,, М. Горбунова, М.І. Ленюк, та Є.О. Харитонов, І.С. Стороженко, П.М. Ямчук та інші.

До поняття «пасіонарність» звертали свої погляди К. Крутій, Н. Гаврих, О. Янкович, О. Шакурова та інші. Поняття «пасіонарність» та похідні від нього вживаються для пояснення характеристик людини та групи людей в релігієзнавстві, літературознавстві, професійній етиці (професійна деонтологія), економіці, теорії

управління, кримінології, конфліктології та інших науках.

Термін «пасіонарність» походить от латинського слова «passio» це страждання і навіть пасивність, але також афект, пристрасть, позначаючи одну з рис людського характеру.

Слід зазначити, Л. Гумільов не створив окремої праці, метою якої є дослідження феномену пасіонарності. На думку автора, який запровадив термін у наслідок вивчення процесу розвитку етносів – це особливий вид енергії, особлива пристрасть, притаманна лише окремим людям і спрямована на перетворення навколишнього світу. Філософ також трактує це поняття як надлишок біохімічної енергії живої речовини, яка породжує жертвовність заради ілюзорної мети [1].

Трактування Л. Гуміловим пасіонарності у інших працях є неоднозначним, хоча зводиться до змісту як соціально-історичного явища, що характеризується появою в обмеженому ареалі особистостей з підвищеною соціальною активністю.

В історичних дослідженнях автори пояснюють пасіонарність із змістом поняття «харизматичність», а також як характеристики особи, що викликають високу повагу до неї та безумовну віру в її можливості [2].

На сьогодні термін «пасіонарність» вийшов за межі теорії етногенезу. Він перестав характеризувати виключно процеси розвитку етносів. Цей термін став застосовуватись і до вузьких груп людей та окремих особистостей, навіть до окремих проявів їхньої поведінки.

Людство за довго до Л. Гумільова намагалось пояснити феномен непереборного внутрішнього бажання до діяльності, направленої на досягнення великих соціальних змін. Це, зокрема, вбачається з праць Платона, який у трактаті «Держава» описав такий феномен як «тімос» (грец. Τίμαιος) - частина душі, яка відповідає за творчі пориви. Не безпідставно виникла китайська метафора про образ вітру (фен), який засвідчує ідею проникливого та витонченого віяння, яке захоплює та підкорює людські серця. Макіавеллі пояснював природну

активність окремих груп людей у порівнянні з іншими, з метою правління та домінування.

Гегель виділив таку рису людського світогляду, як бажання бути визнаним, що стимулює її до соціально-рушійних вчинків. М. Вебер застосовує поняття «харизма», пояснюючи його як особливе обдарування, духовна, інтелектуальна та інша винятковість особистості, завдяки якій вона має надзвичайну популярність, викликає захоплення, глибоку повагу. Французький філософ А. Бергсон у праці «Два джерела моралі і релігії» на прикладі канонізованих святих, соціальних і політичних лідерів описував моральну сторону їхньої поведінки, яка обумовлювала гуртування навколо них великої кількості adeptів [3]. З точки зору політекономії Маркс, Енгельс та Ленін пояснювали рушійну силу суспільних мас.

І.Я. Франко у віршованому творі «Сонети – се раби ...» вжив поняття «екстреми». Зі змісту цього твору випливає, що автор так позначив особистостей, здатних до гуртування навколо себе мас за ради революційних перетворень [4].

Думка про те, що існує «біогеохімічна енергія живої речовини біосфери Землі», яка впливає на людську психіку та стимулює людину до активної соціальної діяльності, була висловлена філософом і природодослідником українського походження В.І. Вернадським.

Вітчизняна наука теж не виділяється однозначними підходами до досліджуваного поняття. В сучасній літературі ми зустрічаємо багато трактувань його трактувань від простих до розгорнутих та детально обґрунтованих.

Укладачі словника «Словотворчість незалежної України. 2012-2016» пояснюють зміст поняття «пасіонарний» як енергонадлишковий, «пасіонарна особистість» - людина «енергонадлишкового» типу, ризикова, активна, захоплена до одержимості [5, с.129].

Л.Б. Костюк, поряд з класичним – надлишкова енергія суто біологічного походження, яка є неодмінною умовою виникнення будь-якого етносу на планеті Земля, розглядає пасіонарність як характерологічну домінанту, непереборне внутрішнє

прагнення (усвідомлене або, частіше, неусвідомлене) до діяльності, що спрямована на здійснення певної мети (часто ілюзорної) [6, с.15-16].

На думку П.М. Ямчука пасіонарність особистості провідника нації є здатністю нехтувати минушим заради вічного, головним чинником розуміння феномену його особистості; природна властивість лідерів скеровувати згуртованих навколо себе людей у правильному напрямку [7, с.139].

І.Т. Сидоренко до характеристик пасіонарної поведінки відносить руйнацію інерції, постійну потребу дії, зміну оточуючого середовища, ототожнюючи це поняття з харизматичною поведінкою. При цьому, авторка розглядає поняття «пасіонарність» як психологічний феномен та простує зв'язок «пасіонарій – харизматична особистість» [8, с.12].

На переконання І.Д. Спаського феномен пасіонарності є однією з діалектичних умов розвитку людства в термінах чинників нерівноважного стану [9, с.33-46 с.].

Окремі автори трактують поняття «пасіонарії» як люди або народи, що за збігом обставин акумулювали більший рівень енергії, порівняно з іншими суб'єктами, а це у свою чергу дає їм переваги в еволюційному процесі, робить лідерами, підштовхує до воєн і панування над іншими.

О.В. Кревська вживає поняття «пасіонарно-ініціативна активність», пояснюючи цей феномен людської поведінки, як пристрасне прагнення до дії, спрямоване на досягнення будь-якої мети, необов'язково реальної. Авторка наділяє пасіонаріїв такими властивостями як висока психічна активність, енергійність, ініціативність, одержимість. Проявами пасіонарної поведінки можуть бути як творчі, так й руйнівні дії чи то героїчні вчинки [10, с.156].

О.Г. Васютинська вважає, що особи наділені пасіонарними задатками (пасіонарії) вибудовують стосунки за своїм сценарієм, ведуть за собою інших людей, але при чому не втрачають з поля зору колективні інтереси. Для них властива організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися

існуючих соціальних норм і правил. Вони фрустраційно толерантні, здатні протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди приймають рішення з урахуванням моральних норм і правил, воліють раціонально планувати свою діяльність. Пасіонарії виявляють впевненість у собі, незалежність, вміння бути хорошим наставником і організатором. Вони виявляють інтернальність в області досягнень і в області міжособистісних відносин. Для них характерна здатність цінувати свої достоїнства, позитивні якості характеру, поважати себе за них, вони сприймають своє життя цілісно у часовій перспективі та ухвалюють себе такими, якими вони є, незалежно від оцінки своїх власних достоїнств і недоліків (можливо, і всупереч ним) [11, с.108].

Для Я.В. Іванової пасіонарність, – це стійка інтегральна властивість особистості, яка виявляється у здатності до перетворення навколишнього світу, створення новизни (змін через дієве втручання) в хід процесів та подій [9, с.2].

Таким чином, на сьогоднішній день пасіонарність як явище слід вважати не лише

біологічним феноменом, але й соціологічним, соціально-педагогічним, психологічним. У сучасному розумінні категорія «пасіонарність» у соціально-філософському вимірі слід визначати як психологічний чинник, що впливає на формування лідера. У психологічному – як непереборне внутрішнє бажання індивіда до діяльності, направлене на досягнення якоїсь мети.

Аналіз літератури дає можливість зробити висновки, що пасіонарність є поведінковою властивістю, яка обумовлює прагнення до активної соціальної діяльності, у наслідок чого пасіонарна особистість нехтуючи ризик та небезпеку не може не вчиняти діянь, які змінюють її соціальне середовище.

В літературі спостерігаються критичні підходи до феномену «пасіонарності», як до елемента псевдонаукової теорії, що, на думку критиків, є нічим не підтвердженою сумішшю філософських історичних та соціологічних та бачень Л. Гумільова; до теорії, що набула популярності в СРСР у період Горбачовської перебудови, як одна з альтернативних теорій соціальної поведінки людства, що розвинулась на ґрунті прагнень у відмінний до

домінуючої у той час марксистсько-ленінської теорії спосіб пояснити низку соціальних явищ, зокрема таких як «соціальний прогрес», «патріотизм» та інших.

В останні роки теорія концепцій пасіонарності піддається критиці, як така, що створює ґрунт для філософського виправдання агресії Росії проти України, а також домінування «великороського» етносу над іншими народами.

Однак не зважаючи на обґрунтовану сумнівність теорії Л. Гумільова поняття «пасіонарність» проникло у міждисциплінарний простір і міцно вкоренилось там, набувши статусу міждисциплінарної категорії.

Keywords : *passionarity, personality, overactive personality, charisma, charismatic personality*

Бібліографічний список:

1. Лев Гумільов. Етногенез, біосфера і свідомість. Пасіонарна теорія етногенезу. URL: <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v/metodolohichni-pidkhody/75-yedyne-pole-humanitarnyi-pidkhid/34-lev-humilov-etnohenez-biosfera-i-svidomist.html> (дата звернення: 16.09.2023).

2. Зелінська А.А. Українська біографічна книга: формування ринку та видавничої культури (на матеріалі видань 2005 - 2017 рр.): автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05. Київ, 2020. 19 с.

3. Bergson H. The two sources of morality and religion. New York, 1946. 256 p.

4. Іван Франко. «Сонети – се раби ...». URL : <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=franko&page=zversh54> (дата звернення: 17.09.2023).

5. Словотворчість незалежної України. 2012-2016. Словник / Уклад. А. Нелюба, Є. Редько ; заг. Ред. А. Нелюби. Харків: Харків. істор.-філолог. тов., 2017. 460 с.

6. Костюк Л.Б. Самоорганізація як принцип еволюції етнічної ментальності. Проблеми гуманітарних наук. Філософія. 2013. Вип. 31. С. 14-28.

7. Ямчук П. Українські пасіонарії непасіонарного століття. Симон Петлюра, Сергій Єфремов, Олена Теліга. Філологічний часопис. 2018. Вип.1 (11). С.135-146.

8. Сидоренко І.Т. Харизматична особистість та спільнота: морально-етичний аспект взаємодії: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.07. Київ, 2009. 17 с.

9. Спаський І.Д. Фізична параметризація фактору пасіонарності у системній радіоекології. Одеса: ОДЕКУ. 2017. 83 с.

10. Кревська О.В. Мотиваційні чинники професійної самоєфективності особистості дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Східноєвроп. націон. ун-т. Луцьк, 2018. 213 с.

11. Васютинська О.Г. Особистісна пасіонарність як психологічна проблема. Вісник Одеського нац. ун-ту. Психологія. 2013. Т.18. Вип. 22. ч.1. С.103-109.

12. Іванова Я.В. Адаптивність як психологічний чинник пасіонарності особистості: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01:05 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2018. 250 с.

Секція 3.

КУЛЬТУРНІ ВИЯВИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ВИСТАВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ – ДОСВІД МАРІУПОЛЬСЬКОГО ТЕАТРУ АВТОРСЬКОЇ П'ЄСИ «CONCEPTION»

Ольга Демідко,

доцентка, Маріупольський державний університет

У доповіді висвітлено головні особливості діяльності Незалежного театру авторської п'єси «Conception» та його спроби через документальні вистави розповісти глядачеві власну історію. Виявлено, що цей театр став єдиним колективом, якому вдалося відновити свою роботу майже в повному складі в Україні. Підкреслено, що саме театр авторської п'єси Conception зміг об'єднати маріупольців та відродити театральну культуру на території, підконтрольній Україні. Зазначено, що, коли колектив розпочав свою роботу в Києві, до нього приєдналися актори з інших театрів Маріуполя і загалом України. Визначено, що в об'єднання театру входять як професійні актори з багаторічним стажем,

так і організатори культурно-дозвілєвої діяльності, телеведучі, бізнесмени, поети та студенти.

У документальних виставах колективу-переселенця «Обличчя кольору війна», «Тримаємось разом», «Життя переселенське», «Лінії життя» за допомогою художніх образів актори мариупольського незалежного театру авторської п'єси Conception, які перебували в окупованому місті до квітня місяця, розповіли глядачеві як свої історії, так і історії людей, яким вдалося виїхати із захоплених російськими військами територій на територію, підконтрольну Україні. Встановлено, що автор сценаріїв та постановник – режисер і художній керівник «Conception» Олексій Гнатюк майстерно висвітлив тему війни, виживання і людяності. Актори продемонстрували не лише акторську майстерність, високий рівень художнього слова, а й вокальні та хореографічні вміння.

Виявлено, що Незалежний театр авторської п'єси «Conception» є єдиним театральним колективом, який продовжує підтримувати і популяризувати театральну культуру Маріуполя на підконтрольній території України та відіграє важливу роль для збереження і трансляції культурної пам'яті міста-героя. Наукова новизна дослідження полягає в тому,

що вперше у культурології висвітлено особливості розвитку театрального мистецтва Північного Приазов'я в умовах воєнного стану.

Після повномасштабного вторгнення рф театральне життя в Україні зазнало суттєвих змін. Більшість театрів, філармоній, концертних залів країни повідомили про вимушену паузу в роботі через введення воєнного стану. Чимало акторів та акторок, режисерів і диригентів поповнили лави ЗСУ і територіальної оборони, стали волонтерами. Найбільше постраждала театральна культура окупованих міст. Зокрема. до повномасштабного вторгнення рф в Маріуполі нараховувалося 16 театральних колективів, які мали різний досвід, жанрово-стилістичні особливості та спрямованість. Проте більшість з цих колективів не змогли відновити свою роботу через перебування їхніх співробітників в окупації, у різних містах України та Європи. Єдиний театральний колектив, який зумів все ж відновити свою роботу майже в повному складі в Україні – це Маріупольський театр авторської п'єси «Conception», завдяки якому вдалося зберегти театральну культуру Маріуполя на підконтрольній Україні території. Тепер його вистави можна побачити в Києві. Наразі театр-переселенець

намагається розповісти про пережите в Маріуполі засобами документального театру.

Мета доповіді – окреслити шляхи розвитку театральної культури Маріуполя на підконтрольній території України.

Незалежний театр авторської п'єси «Conception» відновив свою діяльність у Києві, репертуар якого складається з сучасної авангардної режисури і авторської драматургії, був заснований 1 лютого 2019 року за ініціативою творчого тандему поетеси Марії Грецької та режисера Олексія Гнатюка (Демідко, 2022, 24 червня). В об'єднання театру входять актори з багаторічним стажем, організатори культурно-дозвілєвої діяльності, телеведучі, бізнесмени, поети та студенти. Важливо, що Незалежний театр авторської п'єси «Conception» не має вікових обмежень, найголовнішим критерієм є талант і бажання працювати. Актори наголошують, що театральне мистецтво займає в їхньому житті найголовніше місце.

До 27 березня 2022 року чимало акторів знаходилися в будівлі драматичного театру Маріуполя, який став прихистком для багатьох містян. Численні обстріли та бомбардування змусили їх полишити рідне місто. Пішки вирушили на

Мелекіне, звідти дісталися до Бердянська, Запоріжжя і, нарешті, Києва. Коли театр авторської п'єси *Conception* розпочав свою роботу в Києві, до нього приєдналися актори з інших театрів Маріуполя. Зокрема, в театрі почав працювати Євген Сосновський, який в Маріуполі виступав в колективі Театральної артілі «ДрамКом» (Демідко, 2022, 20 липня).

28 липня 2022 року у театрі на Подолі відбулася важлива прем'єра Театру авторської п'єси «*Conception*», присвячена Маріуполю та маріупольцям. Колектив-переселенець вирішив розповісти глядачам свою історію завдяки документальній виставі «Обличчя кольору війна». Як на початку війни намагалися жити і займатися звичними справами. Однак «прильотів» ставало все більше, на п'ятий день вимкнули світло. Були змушені під обстрілами готувати їжу. Як ховалися у підвалах і втрачали знайомих. Глядачі не могли стримати сліз, пригадуючи власні переживання. Глядацька зала була переповнена. Автор сценарію та постановник – режисер і художній керівник «*Conception*» Олексій Гнатюк майстерно висвітлив тему війни, виживання і людяності. Актори продемонстрували не лише акторську майстерність,

високий рівень художнього слова, а й вокальні та хореографічні вміння. Доречно використані і сучасні технічні можливості. Автором візуальної частини став куратор багатьох театральних програм Андрій Палатний. Відеоряд, який транслювався на екрані (фото Євгена Сосновського, малюнки Даниїла Немировського) та створені наживо ілюстрації (Маріанна Кондратенко) дуже органічно взаємодіяли з грою акторів (Демідко, 2022, 29 липня).

З виставою «Обличчя кольору війна» Театр авторської п'єси Conception виступив з гастрольми як в українських містах, так і за кордоном. У кожному місті вистава проходила при переповнених залах та бурхливих оваціях захоплених та вдячних глядачів. «Найбільше нас вразила реакція глядачів у Вінниці. Глядачі аплодували 15 хвилин стоячи. Це нас дуже надихнуло на нові звершення», – розповів Олексій Гнатюк (Демідко, 2022, 13 жовтня).

17 жовтня 2022 року Маріупольський театр авторської п'єси «Conception» представив нову музично-поетичну виставу «Тримаємось разом». Актори зачитали вірші Ліни Костенко, Сергія Жадана, Петра Маги, а також твори власного авторського написання. «Поєднані однією історією, одним болем, ми тримаємось усі разом, хто

постраждав від рук війни...», – наголосили актори театру. Спочатку актори театру виступили на літературному вечорі з віршами Ліни Костенко та Сергія Жадана, який було підготовлено до Дня Незалежності України. Творчий вечір мариупольців підтримало київське видавництво «Саміт Книга», запросивши відомих літераторів Києва. Так колектив познайомився з українським актором, поетом-піснярем та телеведучим, який наразі служить в ЗСУ Петром Магою. Автор подарував акторам свої брошури з віршами, які надихнули весь колектив. Саме вірші Петра Маги лягли в основу вистави, адже вони дуже актуальні та злободенні. У цьому спектаклі задіяні всі актори театру. Також завдяки грі на фортепіано Людмили Гричаненко вистава має живий музичний супровід (Демідко, 2022, 13 жовтня).

Наразі репетиції колективу проходять у приміщенні Київнаукфільму. До театру приєдналися мариупольські актриси, яким вдалося виїхати з окупованого Маріуполя, актор з Київського національного академічного Молодого театру та актриса з Івано-Франківська.

Театр продовжує готувати нові документальні вистави, присвячені переселенцям та рідному

Маріуполю. Так колектив 3 березня 2023 року представив нову прем'єру «Життя переселенське». За допомогою художніх образів актори маріупольського незалежного театру авторської п'єси Conception, які перебували в окупованому місті до квітня місяця, розказали глядачеві про людей, яким вдалося виїхати із захоплених російськими військами територій на територію, підконтрольну Україні. Вистава маріупольського театру присвячена життєвим та й досі дуже актуальним історіям. Зокрема, було висвітлено декілька розповідей, які об'єднує важкий шлях з Бердянська до евакуаційного автобусу. Це історії про труднощі, небезпеку та непередбачені ситуації по дорозі до вільної від агресорів території, як наприклад, досить жорстокі сцени на блокпостах. Спектакль поставлений за п'єсою режисера Олексія Гнатюка, який розповідає про власний життєвий досвід, є продовженням історії, яку глядачі могли побачити в іншій виставі Театру авторської п'єси Conception «Обличчя кольору війна». Проте, за словами режисера, вона є складнішою та більш насиченою. У виставі задіяно 10 акторів. (Демідко, 2023, 28 лютого). Цю виставу театр представив і на сцені Тернопільського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.

25 квітня 2023 року у Києві в Національному музеї літератури відбулася чергова прем'єра – поетична імпреза авторів міста Марії «Лінії життя». Актори Театру авторської поеми «Conception» чутливо, щиро і правдиво читали вірші маріупольських авторів, які акумулювали свій біль і горе від війни у римовані рядки. Поетична імпреза «Лінії життя» змогла розкрити всю глибину трагедії окупованого міста. Цю виставу заплановано показувати й надалі, тому її ввели до репертуару театру. «Така форма має бути в нашому репертуарі. Насправді, це буде вистава-трансформер, яку можна буде показувати на різних локаціях», – зауважив Олексій Гнатюк. Зі сцени лунали вірші відомого поета та письменника, композитора, доктора соціологічних наук, професора Маріупольського державного університету Богдана Слющинського, який загинув у Маріуполі. Дуже вразили глядачів і щемливі вірші актора театру Дмитра Гриценка. Також у програму увійшли вірші маріупольських поетес Оксани Стоміної, Марії Сладкової, Олени Мирошниченко, Ірини Громової та Ольги Демідко. Завдяки віршам цих авторів і театралізованому дійству актори змогли майстерно передати настрій міста, його красу та складність, показавши, як війна впливає на життя людей та як

важливо зберігати людськість у будь-яких умовах (Демідко, 2023, 26 квітня). З цією виставою у червні 2023 року театр виступив у Рівному.

Таким чином, Незалежний театр авторської п'єси «Conception», який відновив свою роботу в Києві, є єдиним театральним колективом, який продовжує підтримувати і популяризувати театральну культуру Маріуполя на підконтрольній території України та відіграє важливу роль для збереження і трансляції культурної пам'яті міста-героя. Завдяки документальним виставам «Обличчя кольору війна», «Тримаємось разом», «Життя переселенське» актори маріупольського незалежного театру авторської п'єси Conception, які перебували в окупованому місті до квітня місяця, розповідають глядачеві як свої історії, так і історії людей, яким вдалося виїхати із захоплених російськими військами територій на територію, підконтрольну Україні.

Виявлені в результаті дослідження факти і закономірності можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення особливостей розвитку театральної культури Маріуполя в умовах воєнного часу.

Ключові слова: документальний театр, Маріуполь, війна, Україна, окупація

Бібліографічний список:

Демідко О., 2023. «Життя переселенське» – мариупольський театр підготував нову прем'єру. Донбас24. 2023. 28 лютого. URL: <https://donbas24.news/news/zittyapereselenske-mariupolskii-teatr-pidgotuvav-novu-premjeru> (дата звернення: 20.05.2023).

Демідко О., 2022. Мариупольці вразили своєю прем'єрою киян. Донбас24. 29 липня. URL: <https://donbas24.news/news/mariupolci-vrazili-svojeju-premjerou-kiyan> (дата звернення: 19.05.2023).

Демідко О., 2023. Театр авторської п'єси Conception представив поетичну імпрезу «Лінії життя». Донбас24. 26 квітня. URL: <https://donbas24.news/news/teatr-avtorskoyi-pjesi-conception-predstaviv-poeticnu-imprezu-liniyi-zittyu> (дата звернення: 20.05.2023).

Демідко О., 2022. Театральні колективи-переселенці з Мариуполя – хто відновив роботу в Києві. Донбас24. 24 червня. URL: <https://donbas24.news/news/teatralni-kolektivi-pereselenci-z-mariupolya-xto-vidnoviv-robotu-v-kijevi-foto> (дата звернення: 19.05.2023).

Демідко О., 2022. «Тримаємось разом» – мариупольський театр «Conception» представить нову виставу. Донбас24. 13 жовтня. URL: <https://donbas24.news/news/trimajemos-razom-mariupolskii-teatr-conception-predstavit-novu-vistavu-foto> (дата звернення: 19.05.2023).

Демідко О., 2022. У Києві відновили мариупольську виставу. Донбас24. 2 грудня. URL: <https://donbas24.news/>

news/u-kijevi-vidnovili-mariupolsku-vistavu (дата звернення: 19.05.2023).

Демідко О., 2022. У Києві покажуть виставу про Маріуполь. Донбас24. 20 липня. URL: <https://donbas24.news/news/u-kijevi-pokazut-vistavu-pro-mariupol> (дата звернення: 20.05.2023).

Демідко О., 2023. Юні маріупольці виступили з концертом у Києві. Донбас24. 15 травня. URL: <https://donbas24.news/news/yuni-mariupolci-vistupili-z-koncertom-u-kijevi-foto> (дата звернення: 20.05.2023).

„TRANSFORMATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF WAR”

Artem Susolia,

University of the National Education Commission in Krakow, Doctoral School

The subject of the article is to analyze the phenomenon of Ukraine's wide-ranging transformation in the context of the ongoing war. The purpose of the article is to identify the essence and characteristics of the most important problems, which is a real threat to transformation and democratization of Ukraine in a state of undeclared war . According to the author, Ukraine has a historic opportunity to end all post-colonial and post-Soviet problems in all spheres of social life. An attempt was made to answer the following research questions: First, what challenges and problems would be considered most important for the transformation process in Ukraine in the context of the ongoing war? Second, what characterizes the phenomenon of national identity transformation after the outbreak of war in February 2022? Thirdly, can the current political system be considered democratic, and if so, is democratization still ongoing or not? Fourth, what are the chances of accelerating post-war reforms

in the context of Ukraine's accession to the European Union? Today, assessing the course of Ukraine's wide-ranging transformation in the near future seems problematic and difficult. However, the scenario of continuation of reforms in the event of Ukraine's victory seems real and still feasible.

Keywords: *Ukraine, transformation, democracy and democratization, political, system, war*

ФОТОДОКУМЕНТАЛІСТИКА 2023: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ПРО АРХІТЕКТУРНУ СПАДЩИНУ МАРІУПОЛЯ

Наталія Афанасьєва,

*магістрантка культурології, Маріупольський державний
університет*

В статті розглянуто термін «документальна фотографія» та її роль у дослідженні архітектури, зруйнованої під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Висвітлено проблему збереження архітектурної спадщини України (на прикладі міста Маріуполя), з оглядом на роль фотофіксації стану історичної забудови.

Підкреслено, що фотодокументалістика дозволяє найбільш об'єктивно висвітлювати інформацію щодо збереження історико-культурних пам'яток. Розкриті основні проблеми дослідження поточного стану архітектурної спадщини окупованих міст, серед яких: представлення інформації про міську забудову часто у викривленому вигляді (наприклад, акцентування уваги на уявному «відновленні», відверта брехня про ті чи інші архітектурні об'єкти та їх стан); відсутність доступу незалежних фотокореспондентів, журналістів, істориків, архітекторів до історичної

забудови, а отже неможливість об'єктивного висвітленні проблеми.

Автором здійснено низку фотографічних експедицій, в результаті яких створено базу світлин міської забудови у різні проміжки часу, зокрема під час окупації міста. Висвітлено основні проблеми, які стосуються історичної частини міста та важливих історико-культурних пам'яток.

Наголошено на тому, що в окупації, маріупольська архітектура продовжує руйнуватись (під впливом часу, або через дії окупаційної влади міста). Зазначено, що документальна фотографія дозволяє відстежити зміни у стані архітектури окупованих міст, а процес фотодокументування стає важливим підґрунтям для майбутнього відновлення архітектурної спадщини, зруйнованих війною регіонів України.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, у лютому 2022 року, фотодокументування злочинів стало важливим завданням не тільки для військових кореспондентів, журналістів, а й простих людей, які фіксували рівень руйнувань житлових будинків, культурних закладів, громадських місць тощо. Для наукової спільноти, зокрема для істориків, соціологів та культурологів,

фотодокументи – є якісним джерелом для проведення досліджень під час війни.

Фотодокументалістика дозволяє бути більш об'єктивним у висновках, проаналізувати інформацію з різних кутів, адже ті явища, які відбувались у конкретний проміжок часу, представлені досліднику таким самим чином, якими їх бачив автор знімку, тобто безпосередній учасник події (Пятіна та Мелєкєсцев, 2021, с. 59).

Терміну «документальна фотографія», дослідник фотожурналістики Ярослав Табінський, дає наступне визначення: «це мистецтво факту, адже в ній присутня достовірність та художність, яка зазвичай передається в образах і асоціаціях, які творять у своїй уяві глядачі» (Табінський, 2015, с. 241). Він же зазначає, що фотодокументалістика особливо актуальною стає «в часи війн, репресій та лихоліть», а документальні фотознімки згодом «стають історичними документами».

Для культурологів, особливо для дослідників матеріальної культурної спадщини України, зокрема дослідників архітектурної спадщини, документальна фотографія, є вкрай важливим та найбільш об'єктивним джерелом проведення досліджень.

За думкою мистецтвознавиці Анни Мілашевич, документальна фотографія часто представлена серією знімків на конкретну тему, у якій «характерним є супровід зображень текстом» (Мілашевич, 2010, с.214), який дає розуміння про час, місце зйомки, описує зображені об'єкти тощо.

Особливо часто використовують серію знімків у якості наочного представлення конкретних місць, будівель, міських площ у форматі «до/після» повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Серії фотографій архітектурних споруд, які відображають стан архітектури у Маріуполі перед початком облоги міста у 2022 році, та під час окупації (2022-2023 роки), вражають рівнем руйнувань знакових міських пам'яток.

Через те, що фізичного доступу до зруйнованої архітектурної спадщини, наразі немає. Майже єдиним джерелом для її дослідження є фотодокументальні матеріали. Завдяки ним ми можемо окреслити два важливих моменти.

Дослідивши фотоматеріали, по-перше, ми маємо змогу визначити перелік будівель, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ. По-друге, встановити

рівень руйнувань маріупольської архітектури та її поточний стан.

При цьому, на шляху дослідження архітектурної спадщини окупованого міста за фотографіями, або відео-сюжетами, ми стикаємось із декількома проблемами:

1) представлення інформації про міську забудову Маріуполя часто у викривленому вигляді (наприклад, фотофіксація «позитивних» змін, без огляду на негативні, акцентування уваги на уявному «відновленні», відверта брехня про ті чи інші архітектурні об'єкти та їх стан, або повне їх ігнорування);

2) відсутність доступу незалежних фотокореспондентів, журналістів, істориків, архітекторів до історичної забудови, а отже і об'єктивного висвітленні проблеми.

Крім цього, варто зазначити, що в окупації, маріупольська архітектура продовжує руйнуватись (під впливом часу, або через дії окупаційної влади міста та знесення історичної забудови).

У такому випадку, вкрай важливими, є фотознімки, які зроблені містянами, фотографами-любителями вже під час окупації. Адже дослідження

поточного стану маріупольської архітектури, дозволяє не тільки теоретично окреслити наявні проблеми, а й розробити подальший план роботи із архітектурними пам'ятками після деокупації регіону, актуалізувати пам'ять про місто та його історико-культурну спадщину.

Так, наприклад, автором було проведено декілька виїзних фотоекспедицій для визначення стану маріупольської архітектури в окупації:

- травень 2022 року (зафіксований стан більше ніж 70 об'єктів житлового будівництва, історико-культурних будівель, громадської забудови тощо);

- серпень 2022 року (архів частково втрачений, із залишеного близько 15 об'єктів житлового фонду та громадської забудови);

- лютий 2023 року (зафіксовано більше 200 об'єктів міської забудови, зокрема в історичній частині міста)

- серпень-вересень 2023 року (біля 50 будівель, які мають важливе історико-культурне значення для Маріуполя).

Періодичність «фотофіксацій» стану архітектури, дозволяє вибудовувати серії документальних фотографії про які згадує, А.Мілашевич (2010, с.214)

та прослідкувати через них трансформації міської забудови та окремих міських просторів, характер руйнації тих чи інших будівель, а також фіксувати злочини окупаційної влади (наприклад, знесення важливих історико-культурних будівель, насильницька приватизація тощо).

Протягом 2022-2023 років, в результаті декількох фотофіксацій стану маріупольської архітектури, визначено наступні проблеми:

1) великий рівень руйнації історичної забудови, через територіальну наближеність до «найгарячішої» точки Маріуполя – металургійного комбінату «Азовсталь»;

2) переважна кількість будівель в історичній частині міста, відноситься до приватної забудови, а відповідно її подальша доля залежить від власників (більшість з яких не знаходиться на території міста);

3) частково розпочатий процес насильницької приватизації, внаслідок якого, більшість важливих історико-культурних пам'яток перейдуть у підпорядкування окупаційної влади;

4) архітектурні споруди, які зазнали велику кількість влучань, продовжують руйнуватись під впливом часу.

Таким чином, документальна фотографія, як найбільш об'єктивне джерело для дослідження історичної забудови, дозволяє відстежити зміни у стані архітектури окупованих міст, унеможлиблює скривлення фактів про її стан, фіксує процес руйнації, і відповідно, актуалізує пам'ять про необхідність її збереження. При цьому, процес фотодокументування стає важливим підґрунтям для майбутнього відновлення архітектурної спадщини, зруйнованих війною регіонів України.

Ключові слова: *документальна фотографія, культурна спадщина, історична забудова*

Бібліографічний список:

Мілашевич, А. (2010) Американські фоторепортажі 1900–1930-х років, Мистецтвознавство України, 11, с. 213–220. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mysu_2010_11_32.pdf (Дата звернення: 10 вересня 2023).

Пятіна, Д. та Мелекєсцев, К. (2021) Фотографія, як засіб збереження історичної пам'яті, Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, 1(13), с. 59.

Режим доступу: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9947> (Дата звернення: 11 вересня 2023).

Табінський, Я. (2015) Фотодокументалізм: функції, специфіка відображення, сучасні трансформації, Теле- та радіожурналістика, (14), с. 241. Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/teleradio/article/view/743/749> (Дата звернення: 11 вересня 2023).

**МУЗИКА НЕСКОРЕНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
КОЛЕКТИВУ-ПЕРЕСЕЛЕНЦЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ.
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР**

Олена Бугас,

*магістрантка культурології, Маріупольський державний
університет*

Період відродження колективу-переселенця Маріупольської камерної філармонії - камерного оркестру «Ренесанс» під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України, художнього керівника і головного диригента Василя Крячка. Прийняти те, що сталося. А потім отримати поштовх, аби всерйоз обговорювати можливості повернути оркестр на сцену. Перші концерти та визнання колективу Нескорених.

Урочисте відкриття Маріупольської камерної філармонії відбулося 3 вересня 2018 року. Цей день впевнено можна вважати початком нової сторінки культурного розвитку міста Маріуполь. Появі філармонії посприяла обласна адміністрація і міністерство культури. Не можна не відзначити прекрасне розташування незвичайної та величної будівлі в самому центрі міста, чудову акустику і місткість залу на 400 персон. 6 червня 2019 року було відкрито вражаючий вітражний хол, що ще

більше залучав маріупольців до музичних шедеврів світової класики і сучасності. Варто також акцентувати увагу на тому, що Маріупольська камерна філармонія не має аналогів в Україні і є першим і єдиним закладом подібного роду. До її складу увійшли всі базові оркестри міста: камерний оркестр «Ренесанс», муніципальний духовий оркестр і оркестр народних інструментів. Крім чудових концертів місцевих оркестрів у філармонії відбувалися і гастрольні виступи.

Мета доповіді – дослідити відродження нескореного колективу у столиці України після року вимушеного мовчання.

У перший же тиждень, коли місто Маріуполь почали оточувати, зникло світло, зв'язок, вода, закрилися магазини, почалися постійні обстріли в приміщенні Маріупольської камерної філармонії не було пристосованого приміщення для бомбосховища: тільки невеличкий підвал, де могли розміститися 30 - 40 людей. Та з початком вторгнення до філармонії почали приходити маріупольці з районів, де тривали важкі обстріли. І всі працівники разом із міським управлінням культури обладнали укриття, наскільки було

можливо. На початку березня у будівлі вже жили більше тисячі людей (Вітер О. – 2023. 06 липня.).

Наприкінці березня будівлю філармонії обікрали: щезли оркестровки, аранжування, які я збиралися та писалися більше ніж 30 років. Росіяни прийшли до філармонії на початку квітня. У будівлі були вибиті вікна, дах прошили уламки снарядів, посипалася стеля. Вони запропонували керівництву філармонії співпрацю: сказали, що будемо святкувати перемогу, виконувати гімн Росії, прославляти Путіна – але почули відмову (Вітер О. – 2023. 06 липня.).

Директор та головний диригент Маріупольської камерної філармонії Василь Крячок з самого початку вірив, що ось-ось і Маріуполь відвоюють. Адже саме так сталося у 2014 році. Пробувши в окупації близько місяця: з кожним днем надія на швидке звільнення танула. Згодом донька вивезла його до себе в Німеччину. Повернувся Василь Крячок в Україну наприкінці січня 2023 року. Спочатку його повернення було схоже на відвідування старих знайомих та друзів, без якихось конкретних творчих планів.

Він міг би залишитися у доньки, але як музикант, не зміг сидіти без діла, тож я приїхав до

Києва, щоб відроджувати оркестр та творчу діяльність Маріупольської філармонії.

Спочатку це було лише на рівні ідеї. В. Крячок не очікував, що у Києві зустріне чимало його колег та однодумців, які підтримають його у цей нелегкий час. Надзвичайно був вдячний Генеральному директору Національної філармонії України Михайлу Шведу та усьому колективу за те, що запропонували співпрацю, надаючи свою прекрасну сцену під деякі проєкти.

Знайшли постійну репетиційну залу в Будинку архітектора, прекрасна акустична зала, де звучить все, до найменшої деталі. У київській філармонії дивовижна акустика, що дозволяє почути ті три піано, які написані автором музичного твору. Оголосили конкурс на заміщення вакантних посад. Адже, серед колег, тих хто працював у Маріупольській філармонії повернулось лише п'ятеро, тож підібрали на конкурсній основі музикантів з інших окупованих та прифронтових регіонів України. Зараз в оркестрі працюють музиканти з Луганської філармонії, а також з Сєвєродонецька, Харкова, Миколаєва, Кривого Рогу та Запоріжжя. Серед наших оркестрантів є і кияни (Асадчева Т. – 2023. 16 жовтня).

Дехто з київських колег розповідав, що до початку німецько-радянської війни ця зала належала Київській консерваторії, але вже згодом заклад переїхав в нинішню будівлю на Городецького. Не знаю чи це збіг, чи іронія долі, але зараз Маріупольська філармонія Нескорених, повернули у ці стіни музику, яку здавалося б назавжди обірвала друга світова війна.

Перший концерт маріупольського камерного оркестру «Ренесанс» у Національній філармонії символічно прозвучав 20 лютого, у День Небесної сотні. Ним започаткували проєкт «Філармонія нескорених», спрямований на підтримку музикантів із окупованих і деокупованих українських територій.

10 червня у колонній залі Національної філармонії України відбувся концерт-присвята загиблим артистам «Янголи мистецтва». Це окремий проєкт народної артистки України Ольги Чубаревої, з яким Національна філармонія України приєдналася до міжнародного марафону пам'яті Василя Сліпака. Концерт проходив за участю камерного оркестру «Ренесанс» Маріупольської камерної філармонії під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України, художнього керівника і головного диригента Василя Крячка (Демідко О. 2023. 12 червня).

29 серпня у Галереї мистецтв "Лавра" Камерний оркестр «Ренесанс» виступив вдруге в рамках проєкту «Маріуполь нескорений». Цього разу заслужений діяч мистецтв України, видатний диригент Василь Крячок підготував нову програму.

«Вічна класика в поєднанні з актуальною сучасністю: спеціально для Вас!», - було позначено в анонсі заходу (Демідко О. 2023. 12 червня.).

У жовтні 2023 року оркестр «Ренесанс» відкрив свій ювілейний 35-й концертний сезон та отримав відзнаку «Незламні зі сходу» від Східний Варіант. Вручення відбулося на сцені Національної філармонії України під час концерту «VIVAT MOZART».

Концертна програма оркестру розписана аж до Нового 2024 року. Також колектив під керівництвом В. Крячка найближчим часом планує роботу за кордоном. І обов'язково поїдуть на шостий фестиваль «Маріуполь Класік» - тепер уже як повністю сформований колектив. У 2024-му планують виїхати на гастролі до Нідерландів (Асадчева Т. – 2023. 16 жовтня.).

Ключові слова: оркестр, філармонія, відродження,
«Нескорені»

Бібліографічний список:

1. Асадчева Т. – 2023. 16 жовтня. URL: <https://vечirniy.kyiv.ua/news/89629/>
2. Вітер О. – 2023. 06 липня. URL: <https://www.rfi.fr/> - ті-що-пережили-пекло
3. Григоренко В. 2023. 23 жовтня. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/164/174130>
4. Демідко О. 2023. 12 червня. URL: <https://donbas24.news/news/mariupolska-kamerna-filarmoniya-dolucilasya-do-projektu-prisvyacenomuzagiblim-mitcyam>
5. Демідко О. 2023. 07 вересня. URL: <https://mrpl.city/news/view/pid-obstrilami-prodovzhuvav-dopomagati-lyudyam-geroichna-istoriya-direktora-mariupolskoi-kamernoi-filarmonii>

CULTURAL PRACTICES DEVELOPMENT IN THE SOCIETY INFORMATIZATION CIRCS

Viacheslav Kudlai,

Associate Professor, Mariupol State University

Informatization and use of digital tools in cultural practices correlates with the general level of society informatization and its needs for the further spread of network technologies, which today have covered all spheres of socio-cultural activities. As we know, informatization expands the possibilities for information monitoring of every person needs in the society. Each person leaves evidence of interests in some goods or services by requests on online stores, search engines. And even users who have expertise in hiding personal data understand that the results of their online activity somehow become the object of Internet surveillance. The comprehensiveness of the network activities monitoring conditions still remains socially acceptable, which is justified by the opportunities to evaluate interactivity, the adequacy of demand and supply, to calculate by algorithms not only consumer or political preferences, but also the creative potential, individual cultural aspirations in the process of intensive online social media activity.

Cultural institutions, in the process of implementing their modern strategies, missions and work plans, strive to increase the visitor's quantity and improve the audience's loyalty, so this can be effectively carried out with the information technologies help. Cultural practices become interactive and worldwide available for participation regardless of physical capabilities and other limitations of persons. Digital interfaces create opportunities for organizing consulting work with the target audience. However, such conditions of access to cultural content becomes an everyday part of digitized open society' existence [1]. The social diffusion of information technology adds to the confusion between cultural and digital practices, as the lines between cultural consumption on the global network and digital leisure can mix up.

Since the end of the 1990s, the use analysis of museum institutions digital resources has created an opportunity to predict the development of practical demand for the museum work results, which contributes to the adequate cultural institutions environment transformation. The cultural content sector of the global network is a subject of economic exploitation, which allows certain regions to increase their own investment attractiveness and popularize cultural heritage. Today,

strategies for the globalization of cultural heritage are becoming popular in the world, which is also related to the economic impact realization on society. A web based on data semantics makes reports on interconnected and tracked content available to someone who is interested [2].

Museums are thus developing innovative experiments that inspire beyond this cultural sector. They diversify mediations and cultural prescription by relying on the craze for mobile applications, augmented reality, 3D-immersion and the participatory Web [3].

Thus, cultural institutions, art institutions develop innovative experiments that are equally in the cultural sector and in the field of IT. They diversify mediation and the process of culture and art products consumption, relying on the virtual reality, 3D immersion and interactive participation in online events. The cultural dialogue' development prospects depend on the network's ability to increase its data processing capacity.

Keys words: *cultural practices, society informatization, creativity, contemporary culture, socio-cultural activities*

Bibliographic list:

1. Freitag, M. 2009. L'émancipation. Réflexions sur la liberté et le progrès moderne. In L'émancipation hier et aujourd'hui, Tremblay, G. Presses de l'Université du Québec, Québec, p. 89–107.

2. Vidal, G. 2018. La médiation numérique muséale : un renouvellement de la diffusion culturelle. Presses universitaires de Bordeaux, Bordeaux. p. 153.

3. Silberman, M., Till, K. and Ward, J. 2012. Walls, Borders, Boundaries: Spatial and Cultural Practices in Europe. New York, Oxford: Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9780857455055>.

Секція 4.

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Юлія Трач,

доктор культурології, професор,

Київський національний університет культури і мистецтв

Культуротворча діяльність в Україні в умовах війни зазнала настільки значного впливу, що відновлення цієї діяльності, подолання викликів, появу яких спровокувала збройна агресія, вимагає численних ґрунтовних досліджень у контексті геополітики, стратегічної комунікації, міжнародної безпеки і захисту від подібних гібридних загроз у майбутньому. Безперечно, і культурні практики, і культурне співробітництво, і дозвілля змінилися. Але непоправних втрат зазнала культурна спадщина нашої країни. З усвідомленням ролі, яку культурна спадщина відіграє у війні, сьогодні відбувається

перехід від розгляду руйнування культурної спадщини як культурної трагедії до розуміння цього як життєво важливого питання національної безпеки.

Нищення культурної спадщини не є чимось новим для людства, але, на жаль, і в сучасному світі конфлікт через культурну спадщину стає причиною війни. Систематична експлуатація, маніпуляції, знищення культурної спадщини притаманне найбільш жорстоким конфліктам у всьому світі. Такі дії є навмисними і ґрунтуються на добре спланованих стратегіях заподіяння шкоди громадам і цілим країнам. Цінні артефакти нашої культури Росія навмисно знищує, викрадає не просто, щоб фінансувати власні військові зусилля, а для посилення свого історичного, культурного та релігійного домінування над минулим, сьогоденням і майбутнім нашої країни. Кількість пошкоджених і втрачених пам'яток вражає – станом на початок жовтня 2023 року через російську агресію в Україні постраждали 835 пам'яток культурної спадщини [1]. Така ситуація, вочевидь, вплинула на діяльність кожного археолога, куратора музею, експерта з культурних цінностей, на всю наукову спільноту, спонукаючи до дискусії, зокрема, щодо заходів, які можуть бути вжиті для запобігання та боротьби з

незаконним обігом культурних об'єктів, які походять із зони воєнного конфлікту. Також важливо підкреслити роль культурної спадщини у сприянні стійкості, діалогу, примиренню, терпимості та мирному співіснуванню між громадами та всередині них у період поствоєнного відновлення. Принагідно варто зазначити, що наразі у торгівлі культурними товарами та послугами лідирують розвинені країни – на їхню частку припадає 95 % загального експорту культурних послуг, тоді як лише незначна частка країн, що розвиваються, визнають внесок культури у сталий розвиток [7].

Збройна агресія Росії проти України стала найбільшим викликом для європейської архітектури безпеки після холодної війни, поставивши під сумнів адекватність міжнародно-правового режиму. Війна кинула «довгу тінь» на глобальні події. Втім, це «вдихнуло» нову мету в НАТО. Приєднання Фінляндії та Швеції до альянсу різко змінило баланс сил у Північній Європі, більш ніж удвічі збільшивши довжину кордонів Росії з країнами НАТО. Війна в Україні виявила слабкі сторони російської армії, і це додало рішучості Заходу. Міжнародне співтовариство також почало переходити від бажання захистити культурні цінності заради них

самих до розгляду їх захисту як невід'ємної частини просування миру та безпеки. Таким чином, занепокоєння щодо культурної спадщини перемістилося за межі культурної сфери до дискусій, пов'язаних із захистом цивільних осіб, фінансуванням тероризму, стійкістю суспільства, постконфліктним примиренням, гібридною війною та геополітикою територіальних конфліктів. Зокрема, у березні 2017 року Франція та ОАЕ заснували Міжнародний альянс із захисту спадщини в зонах конфлікту, організацію, яка забезпечує фінансування проектів, які підтримують безпеку культурної спадщини [2]. На Всесвітній конференції ЮНЕСКО з питань культурної політики та сталого розвитку у вересні 2022 року 150 країн прийняли Декларацію, підтверджуючи, що культура є «глобальним суспільним благом» і високо оцінюючи «новий імпульс, наданий ролі культури для сталого розвитку, миру і стабільності» [4]. Також діє Північний центр культурної спадщини та збройних конфліктів – незалежна міжнародна дослідницька організація, яка допомагає міжнародним організаціям, урядам, військовим організаціям і музеям розробити кращі підходи до розуміння ролі культурної спадщини у збройних конфліктах XXI століття [5].

Що стосується безпосередньо дій Заходу щодо України, то 15 липня 2022 року за ініціативи Албанії та Польщі та у співпраці з Україною члени Ради Безпеки провели засідання за формулою Арріа «Знищення культурної спадщини внаслідок російської агресії проти України» [3]. У Польщі 26–27 жовтня 2023 року у Університету Комісії національної освіти у Кракові відбулася міжнародна конференція «Воєнні втрати і плани відбудови повоєнної України» [6]. І це лише окремі приклади ініціатив, результати діяльності яких є життєво важливим внеском в обговорення питання, що перебуває на перетині спадщини, безпеки та міжнародного права.

Тож завдання наукової спільноти, зокрема культурологів, – звернути увагу на всю сукупність моральних, правових та інших проблем, пов'язаних зі значенням, цінністю та вразливістю культурних артефактів – проблем, якими досі невиправдано нехтували ті, хто писав про мораль війни. Теоретики і практики у сфері культурної спадщини повинні поглибити суспільне розуміння зв'язку між культурною спадщиною та безпекою у XXI столітті. Україні ж варто поділитися своїм досвідом порятунку та евакуації об'єктів культурної спадщини,

запропонувати нові підходи до охорони культурної спадщини, таким чином зробивши свій внесок у ставлення світового співтовариства до культурної спадщини як життєво важливого питання національної безпеки.

Бібліографічний список:

1. Через російську агресію в Україні постраждали 835 пам'яток культурної спадщини. URL : <https://cutt.ly/EwOOUUrK>

2. ALIPH. URL : <https://cutt.ly/awOOPCVK>

3. ICOMOS addresses UN Security Council at meeting on Ukrainian cultural heritage. URL : <https://cutt.ly/CwOOKlgg>

4. MONDIACULT 2022. URL : <https://www.unesco.org/en/mondiacult2022>

5. Nordic Center for Cultural Heritage and Armed Conflict (CHAC). URL : <https://www.heritageconflict.org/about-chac>

6. Relacja z Konferencji „Straty wojenne i plany odbudowy powojennej Ukrainy”. URL : <https://cutt.ly/ZwOOZ96A>

7. Shaping Policies For Creativity. Addressing Culture as a Global Public Good (2022). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). <https://knowledge-uciga.org/IMG/pdf/reshapingpoliciesforcreativity.pdf>

ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ВОРКШОПІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Наталя Мараховська,

доцентка, Маріупольський державний університет

Дослідження присвячено вивченню ролі культурно-мистецьких воркшопів для розвитку національної ідентичності та толерантності постраждалих від війни українців. У результаті інтерв'ювання внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб виявлено, що соціально-психологічні труднощі адаптації та інтеграції українців в нові територіальні громади, культурні середовища та способи життя можуть послабити почуття належності та національної свідомості, спричинити комунікативні бар'єри, нетолерантні установки у зв'язку із нерозумінням культурних відмінностей, стереотипізацією та ставленням до представників інших соціально-культурних груп на основі спрощених або неправдивих уявлень.

Тому проведення культурно-мистецьких воркшопів для постраждалих від війни українців спрямовано на створення культуровідповідного середовища, котре являє собою інклюзивний,

безпечний і підтримуючий освітній простір. Поняття «воркшоп» у науковій літературі розуміють як організовані заходи обмеженої тривалості, орієнтовані на учасників, які об'єднані спільною діяльністю, працюють в одній галузі або мають спільні цілі, інтереси, потреби тощо. Під час воркшопів учасники впливають на хід проведення, застосовуючи відповідні прийоми, навички, ситуації. Крім того, важливим є результат воркшопу, наприклад, генерування нових ідей, пропозицій або (ре)дизайн продукту, процесу чи інновації (Ørngreen and Levinsen, 2017). Визначаємо поняття «культурно-мистецький воркшоп» як спеціально організований захід, який передбачає 1) занурення в твори мистецтва з метою здобуття знань про культуру рідної та інших країн; 2) обговорення суспільно значущих та чутливих тем, обмін різними точками зору з метою розуміння та прийняття іншої культури та її представників, розвитку толерантності до відмінностей, вдосконалення навичок спостерігати, інтерпретувати, аналізувати, оцінювати та співвідносити; 3) поєднання художнього аналізу із творчим письмом, формування вмінь емпатії та комунікативних вмінь, творчого самовираження та відкритості до міжкультурного навчання як стратегії

адаптації та інтеграції в інше соціально-культурне середовище, зміцнення психічного здоров'я та життєстійкості. Культурно-мистецькі воркшопи ґрунтуються на імерсивних арт практиках, які означають повільне занурення у мистецтво, активізацію когнітивних та афективних процесів.

Теоретико-методологічними засадами проведення запропонованих нами культурно-мистецьких воркшопів слугують концепція міжкультурної компетентності Д. Деардофф (Berardo and Deardorff, 2012), модель розвитку міжкультурної чутливості Дж. Беннета (Bennett, 2017) та програми Artful Thinking, розробленої Вищою школою освіти Гарвардського університету (Harvard Graduate School of Education, n.d.).

У процесі участі в таких воркшопах українці за допомогою імерсивних арт практик, аналізуючи твори мистецтва, вчать зберігати національну ідентичність в умовах інкультурації; розвивати толерантність до відмінностей, культурну обізнаність і ширший світогляд; керувати своїм психічним станом; самовиражатися через творчу мистецьку діяльність; ділитися думками, ідеями, не боячись осуду чи дискримінації. Зміни у ставленнях, обізнаності та поведінці в майбутньому посилять

активність учасників у соціальному, політичному та культурному житті України та сприятимуть сталому розвитку держави.

Бібліографічний список:

Bennett, M. J. 2017. Developmental Model of Intercultural Sensitivity. The International Encyclopedia of Intercultural Communication [online] Available at: <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0182> [Accessed 20 September 2023]

Berardo, K. and Deardorff, D. K. 2012. Building Cultural Competence: Innovative Activities and Models. Stylus Publishing.

Harvard Graduate School of Education, n.d. Artful Thinking [online] Available at: <http://pzartfulthinking.org/> [Accessed 16 September 2023]

Ørngreen, R. and Levinsen, K. T. 2017. Workshops as a Research Methodology. Electronic Journal of E-Learning, 15(1), pp.70-81.

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: КУЛЬТУРНА КОНСОЛІДАЦІЯ В ІМ'Я ПЕРЕМОГИ

Юзеф-Владислав Нікольченко,
*доцент, Маріупольський державний університет,
Заслужений працівник культури України*

Війна, яку російська федерація розпочала проти України ще у 2014 році, набула жахливого розвою 24-го лютого 2022 року. Цілі війни агресор формулює як «демилітаризація та денацифікація України» та «остаточне вирішення українського питання». За цими евфемізмами – очевидна істина: агресор заперечує право українців на самовизначення, на власну державу, ідентичність, мову та культуру.

Сьогодні культура – на передовій війни за незалежність України. В цих умовах важливо створити таку її модель, яка б всебічно підтримала українську державність, цілісність країни, національний духовний поступ. У цьому контексті пропонуємо напрямки пріоритетів культурної політики держави, щоб після перемоги українська культура вийшла оновленою і згуртованою навколо нації.

Напрямок I «Пишаймося спадком»

1. Популяризація культурно-історичного спадку: підвищення рівня обізнаності українців щодо власної історії та культури; консолідація суспільства навколо суб'єктності та самобутності України та її культури.

2. Іміджева репрезентація на глобальній арені: посилення авторитету країни через засоби культурної дипломатії серед пост-радянських країн та серед країн Центральної та Західної Європи. Чітке дистанціювання від російської культури.

Напрямок II «Віriamo у перемогу сьогодні»

1. Підтримка бойового духу бійців ЗСУ: розширення діяльності фронтових бригад як на передовій, так і для підрозділів на ротації.

2. Україна говорить на повний голос: підтримка мистецьких проєктів за участю українських діячів культури за кордоном, що репрезентують сучасну Україну.

3. Заснування творчих резиденцій у відносно безпечних регіонах для митців, які лишаються в Україні, для продовження їхньої мистецької діяльності.

4. Наші перемоги: створення, поширення та підтримка нового відео контенту, присвяченого

здобуткам українських культурних та креативних індустрій у сьогоденні.

Напрямок III «Творимо Майбутнє»

1. Проєктування майбутньої України: відбудова міст, селищ, сіл.

2. Культурна та ментальна деокупація.

3. Меморіалізація місць подвигів українських воїнів.

4. Проактивна культурна політика: розробка і широке суспільне обговорення засад майбутньої культурної політики України.

Сьогодні ми зобов'язані на державному рівні підняти культуру України на найвищий рівень. Бій виграє армія, війну – економіка, а безсмертя здобуває культура.

Ключові слова: *російська агресія, війна, перемога України, культурна політика держави*

Бібліографічний список:

Культурна спадщина України в умовах війни 2023, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3602251-kulturna-spadsina-v-umovah-vijni-v-ukraini-zavitsa-ekspertna-grupa.html>

Стан культури та креативних індустрій під час війни – результати дослідження від Українського культурного фонду та Міністерства культури та інформаційної політики України 2023, URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022>

**CONNOTATIVE-STYLISTIC FUNCTIONS OF
PARAGUAYISMS IN THE NOVEL “GUNTER’S WINTER” BY
JUAN MANUEL MARCOS**

Igor Protsenko,

Professor, Autonomus University of San Sebastian, Paraguay

The presentation is about the peculiarities of the linguistic units which are typical for Paraguay together with its forms of speech, and the use of paraguayisms in literature analyzed. A description and general classification of the paraguayisms from several points of view are made by: Formal classification: phonetic paraguayisms; grammatical (morphosyntactic); lexicals (including idioms and turns of speech). Lexico-semantic classification - from the point of view of appearance of connotations.

The sociolinguistic aspect is underlined in the use of paraguayisms in the daily life by the Paraguayans and in the literature of the country. The maximum attention in the article is paid to the lexical units. It is mentioned that the peculiarities of the language of Paraguay can be explained by considering the fact that Paraguay is a bilingual country where both Spanish and Guarani are spoken alike. In this regard, Paraguay is the only country in the world where the native language is officially

enacted as the national language in accordance with the Paraguayan Constitution. In addition, the article deals with the mixture of Spanish and Guarani, that is to say, with the so-called Jopará.

Another point of view of this article is to pay attention to the functions of paraguayisms which emerge in the novel titled Gunter's winter by Juan Manuel Marcos. This novel is an example of the new Latin American Postboom literary movement, and has been considered by notorious specialists as the main Paraguayan novel of the last four decades, as well as one of the ten most important books in the history of Paraguay. Additionally, it has been recognized by the Ministry of Education of Paraguay to be of National Educational Interest, and it has been translated into more than 40 languages.

Key words: *phonetic, grammatical, lexical paraguayisms, connotations, Guarani Jopará.*

Bibliographic list:

1. Baca de Espínola I., Espínola Benítez E. Paraguayisms glossary on Hijo de Hombre de Augusto Roa Bastos. Asunción: CEADUC, 2011. 167 p.
2. Krivoshein de Canese N., Acosta Alcaraz F. Ñe'ẽryru. Avañe'ẽ karaiñe'ẽ. Karaiñe'ẽ-Avañe'ẽ. Guarani-Spanish, Spanish-

Guaraní Dictionary. Asunción.: Superior of Languages Institute National University of Asunción, 2014. 294 p.

7. Pane L. Los Paraguayismos II. Asunción: Editions, 2014. 197 p.

8. Penner Hedy. El descubrimiento del castellano paraguayo a través del guaraní. Asunción.: Antropologist Study Center of Catholic University (CEADUC). 2012. 478 p.

9. Rubinsztein N. Modismos paraguayos. Glossary “Natalio y vos”. Asunción: Editions, 2013. 152 p.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

Світлана Власенко,

*докторантка, Навчально-науковий інститут публічного
управління та державної служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Процеси деколонізації, як складові публічної політики національної пам'яті в Україні, набули актуальності та системності в умовах повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією 24 лютого 2022 року. Важливим елементом деколонізації є позбавлення українського публічного простору символіки російської імперської та радянської комуністичної політики. Впродовж століть в Україні здійснювалось цілеспрямоване маркування публічного простору «велікорусскими» символами (топоніми та монументальна спадщина перенасичені іменами Пушкіна, Суворова, Гагаріна, Лермонтова, Горького та ін.). Сьогодні держава, у відповідь на потужний суспільний запит, формує та реалізує політику щодо деколонізації пам'яток культурної спадщини.

Основу нормативно-правового забезпечення цієї політики складають:

- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

- Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»;

- Закон України «Про охорону культурної спадщини».

Суб'єктами даної політики є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні інституції, інститути громадянського суспільства, приватні структури, бізнес, окремі громадяни.

Основними інституціями, що забезпечують реалізацію даної політики на вищому рівні, є:

- Міністерство культури та інформаційної політики України, МКІП (від червня 2022 р. діє Експертна рада з питань подолання наслідків русифікації та тоталітаризму);

- Український інститут національної пам'яті (у жовтні 2023 р. почала роботу Експертна комісія з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської

імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»).

На місцевому рівні дану політику здійснюють сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи; районні та обласні ради; міські, районні та обласні державні адміністрації.

Рішення про демонтаж пам'ятників і пам'ятних знаків ухвалюють:

- відносно таких, що мають національне значення – Кабінет Міністрів України за поданням МКІП;

- відносно таких, що мають пам'яткоохоронний статус – МКІП за поданням органів охорони культурної спадщини, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належить питання охорони культурної спадщини;

- відносно таких, що не мають пам'яткоохоронний статус – сільські, селищні, міські ради або військово-цивільні адміністрації (у межах села, селища, міста відповідно).

Бібліографічний список:

Власенко, С.І. (2023), Подолання російського колоніального минулого в публічному просторі України як складова політики національної пам'яті під час повномасштабної війни. Публічне управління і адміністрування в Україні, № 35, 23-29.

Про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 10 червня 2022 р. № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0194921-22#Text> (дата звернення 14.11.2023).

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення 14.11.2023).

Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України від 21 березня 2023 р. № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-IX#Text> (дата звернення 14.11.2023).

Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в

Україні і деколонізацію топонімії»: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 25 липня 2023 р. № 399. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-23#Text> (дата звернення 14.11.2023).

Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 14.11.2023).

ЕКОНОМІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ДОСВІД США

Вікторія Мацука,

доцентка, Маріупольський державний університет

Сьогодні, з економічної точки зору, культурний сектор є одним з найбільш швидкозростаючих секторів світової економіки (Girard and Nijkamp, 2009). Відродження історичних міст і збереження культурної спадщини та її активів потребують технічних і фінансових ресурсів від державних і місцевих органів влади (Мацука, 2016, с. 44). Економізацію культурної спадщини можна розглядати через аналіз національних моделей. Вивчимо досвід США, щодо національної моделі економізації культурної спадщини.

На наш погляд, найзначнішим досягненням національної політики США в галузі культурної спадщини є розробка чіткої стратегії на федеральному та регіональному рівнях (McKercher and Cros, 2002, p.15). У спільному проекті Національного фонду мистецтв та Національного фонду охорони пам'яток історії США йдеться про основні засади державної політики у сфері збереження та економічної інтеграції культурної

спадщини: нерозривний зв'язок збереження культурної спадщини та її економізації у вигляді туризму; інвестиції є найважливішим чинником у реалізації політики у сфері економізації об'єктів культурної спадщини; наявність зобов'язань суб'єктів сектору культурної спадщини та їхнє повне своєчасне виконання забезпечується розвинутою системою нормативного регулювання; значущість висококваліфікованих фахівців та менеджерів забезпечується інтеграцією традицій управління бізнесом у культуру, а також залученням експертів з усього світу, особливо з країн ЄС.

Регіональний рівень представлений комплексними програмами збереження та економізації культурної спадщини в кожному штаті, який має дані ресурси (Арізона – програма «Гранд-Каньйон: земельна спадщина»; Колорадо – програма «Відпочинок у Колорадо: збереження руїн Пуебло»; Канзас – програма «Сільський туризм у Канзасі»; Нью-Йорк – програма «Будівництво мостів до успіху: морський шлях у Нью-Йорк»; Вашингтон – програма «Культура, коридори та автомобілі: тури у спадок штату Вашингтон» та багато інших.

Головним завданням у програмах туризму з об'єктів культурної спадщини є забезпечення того,

щоб розвиток туризму не руйнував тих цінних якостей спадщини, які залучають відвідувачів (Литовченко, 2013, с. 143).

Отже, узагальнення досвіду США в охороні культурної спадщини дає нам зрозуміти, що культурна спадщина має найвищий потенціал за всю історію суспільного розвитку, тому стає все більш необхідним її зберігати та ефективно використовувати.

Ключові слова: *cultural heritage, historical monuments, tourism, business, economization, investments*

Бібліографічний список:

Литовченко, В.В., 2013. Стратегія міжнародного співробітництва у сфері збереження культурної спадщини ЮНЕСКО. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія, [online] 1, с.103-112. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuist_2013_1_17> [Дата звернення 1 Вересень 2023].

Мацука, В.М., 2016. Investment provision of cultural tourism based on the values of world heritage. Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки», [online] 9, с. 42-47. Доступно: <<http://global-national.in.ua/archive/9-2016/10.pdf>> [Дата звернення 1 Вересень 2023].

Girard, L.F. and Nijkamp, P., 2009. Cultural Tourism and Sustainable Local Development. Ashgate.

McKercher, B. and du Cros, H., 2002. Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management. The Haworth Hospitality Press, pp..14-16.

АНДРІЙ КОЦКА: ГЕНЕЗА ТЕАТРАЛЬНО- ДЕКОРАЦІЙНОМУ МИСТЕЦТВІ ЗАКАРПАТТЯ 40-60-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ

Олег Зайцев,

аспірант, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Заслужений працівник культури України

Творчість народного художника України Андрія Коцки у створенні сценічних костюмів для Закарпатського народного хору та декорації до вистави Закарпатського українського музично-драматичного театру у період 40–60 х років ХХ століття.

У червні 1945 року відбувається возз'єднання Закарпаття з Україною після чого створюються необхідні передумови для розв'язання соціально-економічних та культурних завдань Закарпатської України. В краї починається хвиля створення закладів культури та мистецтва. Першим мистецьким творчим колективом стає – Закарпатський ансамбль пісні та танцю (керівник М. Добродеев), який згодом стає Закарпатським народним хором (1947). Відразу колектив зіткнувся з проблемою відсутністю сценічних костюмів. На допомогу приходить художник А. Коцка, який до

першого концерту в Ужгороді (1946) створює ескізи сценічного одягу для артистів ансамблю.

Андрій Коцка (1911–1987) народився в Ужгороді. Художню освіту отримав спочатку в Ужгородській вчительській семінарії (1931), а згодом – в Академії Мистецтва у Римі (1942). З 1944–1945 роки був начальником Ужгородської міської народної міліції. У 1946 році стає директором Будинку народної творчості та художником культурно-мистецьких заходів [2, с. 55].

Дослідження ескізів сценічного одягу народного художника Закарпаття А. Коцки, які сьогодні зберігаються у меморіальному будинку художника в місті Ужгород було виявило, що сценічний костюм артистів ансамблю став засобом передачі вікового досвіду та світогляду народу. Адже, костюм відповідав гармонії, формі та ритму автентичного костюму Срібної землі (*Рис. 1, публікується вперше*).

У 1955 році на запрошення дирекції Закарпатського українського музично-драматичного театру А. Коцка (контрактом) на сцені театр здійснює художнє оформлення вистави «Дванадцята ніч» В. Шекспіра (режисер заслужений артист УРСР В. Авраменко) [3, с. 28] (*Рис. 2, публікується вперше*).

Рис. 1. А Коцка Костюми для Закарпатського хору.
Ужгород. 1945 Папір, акварель. 19,0x86,5. КН 2102. [1]

Рис. 2. А. Коцка декорація до вистави «Дванадцята ніч»
В. Шекспіра
Ужгород. 1955. папір, акварель, 23,3x29,7. КН 2064 [1]

Комедія на ужгородській сцені – жанр, що потребував від художника особливого підходу до створення сценічного простору. Адже, Шекспірівська комедія має свої особливості, які вимагають від художника уважного ставлення до епохи, стилю та тексту автора. Перед глядачем постав ренесансний погляд на казкову країну Іллірію, десь на березі теплого моря. А. Коцка створює оформлення вистави за допомогою мальовничо-об'ємного методу. Писаний перспективний задник, кулісно-арочна система з зображенням моря та парку – все це абсолютно, закономірні і поширені прийоми реалістичного декораційного оформлення вистав цього періоду. Яскраві кольорові та історичні костюми у виставі відповідали кольорам у живописних роботах художника. Будучи невід'ємним елементом оформлення вистави, вони трансливали настрої легкості та радості буття.

Конотація театраль-но-декораційного мистецтва Закарпаття 1946–1960 років не дуже відрізнялися сміливістю художніх рішень. Адже, це цілком зрозуміло складнощами того часу і стислими термінами виготовлення оформлення до нових вистав. Оформлення вистав відбувалася по картино з

ілюзорним відтворенням достовірності життєвого середовища.

А. Коцка виготовляє оформлення вистави за допомогою мальовничо-об'ємного методу створення декорацій. Писані перспективні задники, які замикають вулицю або площу, кулісно-арочна система з зображенням лісу або парку – все це абсолютно, закономірні і поширені прийоми реалістичного декораційного оформлення вистав цього періоду.

Таким чином, конотація театральньо-декораційного мистецтва Закарпаття 1946–1960 років немислима без творчості Андрія Коцки, який зробив великий особистий внесок у розвиток декораційного оформлення вистав, які відбувалися по картино з ілюзорним відтворенням достовірності життєвого середовища. Аналізуючи творчість художника, яка стосується праці над розробленням автентичних сценічних костюмів, ми розуміємо, що він творив мистецтво, створюючи образні сценічні персонажі, відтворював на сцені глибинні пласти культурної спадщини Срібної землі.

Ключові слова: *театральньо-декораційне мистецтво, Андрій Коцка, сценічний костюм, театр, декорація, Закарпатський народний хор*

Бібліографічний список:

1. Графіка. Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая. Колекція Музею. URL : <https://www.bokshaymuseum.com.ua/collection/?c=G&m=ABCD> (дата звернення: 16.11.2023).

2. Зайцев О. Майстри Закарпатської сценографії ХХ сторіччя. Ужгород : Шарк, 2007. 192 с.

3. Закарпатський державний український театр. Х років (1946–1956). Ужгород, 1956. 32 с.

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЗА ЧАСІВ ВІЙНИ

Анастасія Тормахова,

*доцентка, Київський національний університет імені Тараса
Шевченка*

В сучасному культурно-мистецькому просторі наразі реалізується чимало проєктів, що спрямовані на підтримку культурної спадщини України. Під час війни виникає загроза руйнування історичних пам'яток, пограбування мистецьких (музейних) інституцій та подальшої торгівлі культурними артефактами. Зокрема у багатьох містах відбувається фізичне знищення культурних об'єктів та артефактів через бомбардування та ракетні та артобстріли. Це стосується історичних будівель, музеїв, мистецьких інституцій тощо. Предмети з музейних установ можуть опинитися на чорному ринку, що унеможливить їх повернення. Збройні конфлікти ускладнюють процес збереження культури, що призводить до занедбаності та погіршення стану об'єктів спадщини та мистецьких колекцій, які перебувають у відносно безпечних регіонах України.

Ще одним питанням, яке актуалізувалося під час війни, є вимушене переміщення фахівців. Ряд

істориків, археологів, реставраторів, музейних працівників були змушені залишити свою роботу. Внаслідок цього виявилась проблема браку кадрів та кваліфікованих робітників.

Важливим питанням є те, що певні предмети, які належать до культурної спадщини, можуть бути використані з метою пропаганди певних наративів. Історичні цінності нерідко інтерпретуються як символи, що потенційно спроможні спотворювати культурний контекст.

Важливим кроком задля збереження культурної спадщини є створення каталогів мистецьких артефактів, інвентаризація культурних цінностей, формування цифрових архівів тощо. Це включає детальний опис артефактів, їх фото та відеозйомку, що може бути використано у разі необхідності їх відновлення та реставрації. Зусилля з оцифрування можуть допомогти зберегти культурну спадщину, створюючи віртуальні репрезентації артефактів і об'єктів. Це може бути використано і задля інтегрування об'єктів у віртуальний простір і як варіант наявності резервного джерела твору у випадку його фізичного знищення.

Заходами, що можуть сприяти збереженню культурної спадщини, є співпраця з ЮНЕСКО,

посилення норм міжнародного права, які б протидіяли торгівлі викраденими культурними артефактами, стримували мародерів та сприяли поверненню викрадених предметів. Також необхідно підвищувати обізнаність соціуму щодо важливості захисту культурної спадщини та стимулювати долучення членів громади до її охорони.

Ключові слова: *спадщина, культура, війна, артефакт, інституція*

ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО В УКРАЇНІ ПІД ЗАГРОЗОЮ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-2023 рр.

Олена Гончарова,

*професорка, професорка кафедри музейного менеджменту,
Київський національний університет культури і мистецтв*

У 2023 р. ЮНЕСКО включила до Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою, 56 об'єктів, відповідно до статті 11 (4) Конвенції щодо охорони Всесвітньої культурної та природної спадщини [9]. З них три об'єкти Всесвітньої спадщини, які нині перебувають під загрозою, знаходяться в Україні [15]. Нині основний список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні складається з 8 об'єктів [1, 11; 16].

Метою тез є виявити, проаналізувати та визначити стан та перспективи збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні під загрозою внаслідок російської агресії 2014-2023 рр.

Внаслідок російського вторгнення в Україну в 2014-2023 рр. було грубо порушено Міжнародні конвенції та Закони України [5; 6; 9; 10; 11]. Особливого захисту та збереження у зв'язку з

російською воєнною агресією у 2022-2023 рр. потребують Софійський собор і прилеглі до нього монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра, у Києві (2023); Ансамбль історичного центру Львова (2023); Історичний центр Одеси (2023) [15].

Проте аналіз наслідків пошкоджень та руйнувань культурно-мистецької інфраструктури України засвідчує значно більшу проблему. Станом на 20 грудня 2023 р. ЮНЕСКО підтвердила пошкодження 334 об'єктів, починаючи з 24 лютого 2022 р. – 125 релігійних об'єктів, 147 будівель, що представляють історичний та/або художній інтерес, 29 музеїв, 19 пам'ятників, 13 бібліотек, 1 архів. ЮНЕСКО разом зі своїми партнерськими організаціями розробила механізм незалежної скоординованої оцінки даних в Україні, включаючи аналіз супутникових знімків, відповідно до положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р. [2; 14].

Із початком повномасштабної війни проти України російська федерація свідомо спрямувала військову агресію на знищення об'єктів національної культурної пам'яті України. Цілями російських бомбардувань стали музеї, архівні установи, корпуси

навчальних закладів, театри, бібліотеки, релігійні споруди, пам'ятники. Тим самим робиться чергова спроба в історичному розвитку української культури знищити її надбання, свідчення її дійсності та самотності. За офіційними даними Міністерства культури та інформаційної політики України, кількість зафіксованих у базах, пошкоджених та зруйнованих об'єктів культурної спадщини та культурних інституцій нині становить 553 об'єкти.

За своїми функціями саме культурні інституції різного спрямування призначені та забезпечують завдання національної пам'яті. Як соціальні багатофункціональні спеціалізовані установи, вони закликають збирати, охороняти, науково досліджувати та надавати в суспільне користування історико-культурні джерела, історичні артефакти, які є свідками розвитку суспільства в його багатьох вимірах. За останній час у соціо-гуманітарній сфері різних країн сформувалися наступні метафори, що характеризують функції культурних інституцій – «скарбниці пам'яті нації», «будинки пам'яті», «сховища пам'яті», «суспільні інститути пам'яті» тощо [12, 46-47].

Нині події в Україні нагадують початок 1920-х рр., коли групі російських більшовиків разом із місцевими колаборантами та манкуртами вдалося захопити владу шляхом збройної агресії та гібридної війни і поширити советську систему на захоплені українські території, тим самим відновити імперію під назвою СРСР. Сучасна РФ також докладає максимум зусиль для відновлення імперії та поневолення України, розпочавши підготовку до нападу відразу після здобуття Україною незалежності. Як і Червона армія, так й сучасна російська, прийшла невідомо від чого «звільняти» українців, руйнуючи та грабуючи будинки, застосовуючи тортури та вбиваючи мирних мешканців. Недарма обидва режими асоціюються із свавіллям спецслужб ЧК-ФСБ, силових структур і терором, а політика призводить до знищення національної ідентичності, пам'яті, культури, мови та абсолютної залежності населення від владної верхівки. Відповідно й формується культурний простір, якому характерні: нетерпимість до будь-якої іншої точки зору, окрім єдино-вірної – владної, приниження інших народів та імперські амбіції.

Імперські наративи сучасної російської культури, ідеології та пропаганди фактично відтворюють більшовицьку систему. Обидві тоталітарні країни намагаються відродити імперію за рахунок загарбання українських земель та знищити Україну, використовуючи при цьому гібридну та пряму військову агресію, терор мирного населення, застосування тортур та знущань, заперечуючи існування України й українців. Рашизм дуже схожий із більшовизмом ще й тому, що обидва режими користуються програмою геноциду українців та знищують національну ідентичність, пам'ять, культуру й мову, а репресії охоплюють більшість населення [3, 89-90].

Питання захисту культурної спадщини надзвичайно актуальним стало для України в період анексії Росією півострова Крим та відкритих бойових дій у Луганській та Донецькій області у 2014 р. Це питання було несподіваним для української влади та музейного менеджменту, що, як виявилось, на цей момент не приймало рішення уряду щодо стратегії дій щодо української власності в Криму. До справи допомоги урядовцям активно долучалася громадськість. Стан організації обліку музейних предметів у цей період засвідчив його

недосконалість – відомостей про кількість музейних предметів в музеях Криму і Севастополя, як і документації про їхній облік у Міністерстві культури не було. З'ясувалося, що в Україні відсутня цілісна система обліку музейних предметів, а облік ведеться кожним музеєм окремо. Загалом події ще 2014 р. стали яскравим прикладом негараздів, які упродовж багатьох років накопичилися в музейній сфері [7, 59].

У відповідності до вимог статті 20 Кодексу цивільного захисту України, загалом можна сформулювати основні завдання та обов'язки музею у сфері цивільного захисту, до яких належать: виконання заходів у сфері цивільного захисту на об'єктах музею; забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту; розміщення інформації про заходи безпеки та відповідну поведінку відвідувачів у разі виникнення аварії; організація та проведення евакуаційних заходів щодо працівників та майна музею під час виникнення надзвичайних ситуацій; створення форм цивільного захисту музею, необхідного для їх функціонування матеріально-технічної бази і забезпечення готовності таких формувань до дій за призначенням; проведення оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах

музею, здійснення заходів щодо неперевикнення прийнятих рівнів таких ризиків; проведення тренувань і навчання з питань цивільного захисту; забезпечення аварійно-рятувального обслуговування музею; здійснення заходів, що знижують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій; створення і використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; утримання у справному стані засобів цивільного та протипожежного захисту; розроблення і затвердження інструкцій; видання наказів з питань пожежної та техногенної безпеки, здійснення постійного контролю за їх виконанням [7, 61; 8].

З метою забезпечення збереження варязьких печер Києво-Печерської Лаври було розроблено проєкт програми охорони та план заходів для тих ділянок печер, які потребують профілактичних та реабілітаційних заходів.

Щоб вирішити проблеми збереження та управління, План управління повинен бути повністю оперативним. Застосування законодавчих та регулятивних заходів матиме вирішальне значення для забезпечення збереження виняткової універсальної цінності власності. Необхідно

скоординувати інструменти планування, щоб забезпечити наявність політики, заснованої на дослідженнях міського ландшафту та визначених поглядів, для контролю розвитку в межах буферної зони та її ширшого середовища [15].

Управління та охорона власності ансамблю історичного центру Львова здійснюється відповідно до Стратегічного плану розвитку м. Львова (2011-2025), що є частиною Комплексної концепції розвитку центральної частини Львова (2011-2020). Цей документ визначає охоронне зонування історичного ареалу. Розробляється план управління об'єктом Всесвітньої спадщини.

На місцевому рівні щороку затверджується план реставрації пам'яток, приділяючи особливу увагу громадському благоустрою територій та реконструкції інженерних мереж споруд. На муніципальному рівні пропонуються різні програми. Наприклад, передбачено фінансування реставрації історичних дверей та вікон. Крім того, спільний українсько-німецький проєкт сприяє проведенню навчальних семінарів для підвищення кваліфікації місцевих майстрів. Занепокоєння щодо інтенсивного руху в історичному центрі вирішується шляхом

обмеження руху транспортних засобів у певних районах і зміни маршрутів автобусів. Також розвивається велоінфраструктура [15].

Майно історичного центру Одеси охороняється відповідно до місцевих правил, встановлених у 2008 р. Генеральним планом Одеси. Об'єкт розташований у центральній зоні, найбільш значимій у місті, де розташовані основні адміністративні, громадські, ділові та культурні установи. Було створено комплексну зону захисту. Його межі визначено, згідно з чинним історико-архітектурним опорним планом м. Одеси, затвердженим наказом Міністерства культури та інформаційної політики України та включеним до Генерального плану м. Одеси. Окремі споруди та їх комплекси занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток історії України та охороняються відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» як пам'ятки історичної архітектури.

Удосконалення системи управління необхідне для охоплення всіх атрибутів і забезпечення скоординованого управління за допомогою допоміжних адміністративних інструментів і механізмів прийняття рішень. Система управління

повинна включати детальні програми моніторингу та збереження, а також загальну політику інтерпретації та представлення. Необхідно включити управління ризиками [11; 15].

Робота щодо формування планів відновлення України в повоєнний період вже наразі розпочата: відповідно до Указу Президента України 22 квітня 2022 р., було затверджено положення і утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, де, окрім напрацювань щодо відновлення країни за галузями, виробництвами, інфраструктурою, важливий наголос зроблено на питаннях відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини (тобто матеріальної культури), що зазнали пошкоджень та руйнувань, а також «підготовці стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [13; 4, 5]. Крізь призму досвіду суспільно-політичних і воєнних подій в Україні, пріоритетними секторами культури є безпековий і стратегічний, розвиток яких у подальшому гарантуватиме національні інтереси галузі.

Бібліографічний список:

1. Вступ до музеєзнавства та пам'яткознавства: навч. посіб. / за наук. ред. О. М. Гончарової, С. Ж. Пустовалова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 490 с.

2. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, Гаага, 1954 р. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

3. Гуменюк, Т. К., Драмарецький, Б. Б. Більшовизм та рашизм: імперські традиції соціокультурної та ідеологічної концепцій сучасної Росії. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки (93), 2023. С. 89-99.

4. Денисюк Ж. 3. Стратегії державної культурної політики в повоєнній відбудові України. Новітні дослідження культури і мистецтва: пошуки, проблеми, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: НАКККІМ, 2023. 284 с. С. 4-5.

5. Закон України «Про культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

6. Закон України «Про музеї та музейну справу». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 25, ст. 191; № 3300-IX від 09.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D07.%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.12.2023).

7. Карпов В. В. Управління ризиками у сфері захисту музейних колекцій. Культурний простір України і документальна спадщина. Київ, 2017. № 3. С. 58-65.

8. Кодекс цивільного захисту України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 12.12.2023)

9. Конвенція щодо охорони Всесвітньої культурної та природної спадщини, Париж, 1972. URL: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/#Article11.4> (дата звернення: 06.12.2023)

10. Конвенція ЮНІДРУА щодо викрадених чи незаконно вивезених культурних цінностей, Рим, 1995 р. URL: <https://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/translations/ukrainian.pdf>

11. Про охорону культурної спадщини. Закон України № 1805-III від 8 червня 2000 р. Відомості Верховної Ради України, 2000, № 39, ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 01.12.2023)

12. Овчарук О. В. Функції сучасних культурних інституцій у збереженні національної культурної пам'яті. У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повеєнний діалог культур: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2-3 лютого 2023 р.) / упоряд. В. П. Дячук. Київ : НАКККіМ, 2023. 236 с. С. 46-49.

13. Указ Президента України №266/2022 від 21 квітня 2022 р. «Питання Національної ради з відновлення України

від наслідків війни». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення: 28.11.2023)

14. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. UNESCO, 2023. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116> (дата звернення: 20.12.2023)

15. List of World Heritage in Danger. UNESCO, 2023. URL: <https://whc.unesco.org/en/danger/> (дата звернення: 19.12.2023)

16. World Heritage List. UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/&order=country#alphaU> (дата звернення: 06.12.2023)

ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО В УКРАЇНІ ПІД ЗАГРОЗОЮ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-2023 рр.

Олександра Миськів,

*ОС Магістр, спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство,
Київський національний університет культури і мистецтв*

Олена Гончарова,

*професорка, професорка кафедри музейного менеджменту,
Київський національний університет культури і мистецтв*

У контексті сучасної війни між росією та Україною відбувається боротьба за збереження не лише територій та сфер впливу, але й за збереження історичних, археологічних та культурних пам'яток [4].

російська федерація здійснює цілеспрямоване руйнування культурної спадщини України, що є частиною стратегії знищення української ідентичності на тимчасово окупованих територіях. Музеї та шедеври мистецтва, бібліотеки, архітектурні пам'ятки, історичні споруди, театри, церкви та інші об'єкти культурної спадщини постраждали внаслідок обстрілів. Багато цінних експонатів, що зберігалися у музеях, були викрадені та вивезені за межі України, включаючи цінності з Маріупольського краєзнавчого

музею та Художнього музею імені А. І. Куїнджі у місті Маріуполь, Мелітопольського міського краєзнавчого музею, Херсонського обласного краєзнавчого музею та Херсонського обласного художнього музею. Доля та стан збереження багатьох експонатів та цінностей, що перебували на окупованих територіях Криму, Донецької та Луганської областей з 2014 р., залишаються невідомими. Воєнні дії російських окупантів є не лише порушенням міжнародних конвенцій та хартій ЮНЕСКО, що стосуються збереження об'єктів культурної спадщини та художніх колекцій, а й усіх можливих законів і норм воєнного часу, що є масштабним воєнним злочином [2].

Метою тез є виявлення та з'ясування об'єктів культурної спадщини України, знищених внаслідок російської агресії 2014-2023 рр.

Упродовж декількох століть московія не визнавала існування української ідентичності та законного права українців на розвинене та цивілізоване життя. Сучасна московська орда, що вторглася на українські землі, руйнує все на своєму шляху, проявляючи варварство шляхом обстрілів, бомбардувань та знищень українських музеїв та

об'єктів культурної спадщини. Ці безцінні експонати стають трофеями ворога, піддаються розкраданню, руйнуванню та спалюванню руками російських військових.

На початку травня 2022 р. під час повномасштабного вторгнення російські окупанти фактично знищили музей Григорія Сковороди на Харківщині – снаряд прямим попаданням пошкодив дах будівлі. Хоча споруда зазнала майже повного зруйнування, колекцію експонатів вдалося передчасно евакуювати до безпечного місця, що дозволило їм вцілити.

Варвари не цінують навіть досягнень своїх поетів, оскільки на початку червня 2022 р. вони атакували ракетами харківську школу, де розміщувався єдиний в Україні музей С. Єсеніна [1].

Новітні докази відвертої неправди путінської політики засвідчено численними випадками знищення релігійних об'єктів на території окупованої України у 2022 р. При цьому апологети кремля намагаються цинічно маскувати свої імперські амбіції за гаслами «захисту православ'я», тоді як агресивні напади російських військ, численні ракетні

атаки призводять до руйнування православних храмів та інших святинь різних релігійних спільнот в містах та селах України. Це демонструє справжню сутність «руського миру», який намагається маніпулювати свідомістю за допомогою російської державної пропаганди в різних формах, засобах у різних країнах світу.

Відомо про руйнування Святогірської лаври, видатної історичної культової споруди та популярного до початку війни туристичного об'єкта України у місті Слов'янську, Донецької області, через оперативну діяльність ЗМІ. 2 березня 2022 р. внаслідок обстрілу було значно пошкоджено храм на честь святих Жінок Мироносиць у Харкові. Цей православний храм Московського патріархату розташовано в історичному центрі міста, є давньою спорудою, яка була відновлена на місці зруйнованого більшовиками у 1930 р. храму та почала функціонувати в місті від 2015 р. Так Успенський кафедральний собор у Харкові, визначна пам'ятка архітектури XVII ст., зазнав серйозних руйнувань під час ворожих обстрілів, пошкоджені великі вікна та вітражі, ускладнено здійснення церковних обрядів та ритуалів. Напад російських військ також призвів до пошкодження Антоніївського

храму, розташованого в приміщенні Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. У ніч з 11 на 12 березня 2022 р. храм Святої благовірної цариці Тамари у селищі П'ятихатки Харківської області зазнав значних руйнацій внаслідок обстрілу російськими військами. Це були численні випадки пошкоджень релігійних споруд в місті Харкові та його околицях. 9 березня 2022 р. синагога Об'єднаної єврейської громади України також зазнала ушкоджень через ракетний обстріл. Російські ракети руйнували будівлі різних конфесій, включаючи й курію Харківсько-Запорізької дієцезії Римо-Католицької церкви, яка отримала пошкодження від осколків ракети 1 березня 2022 р. Храм 2000-ліття Різдва Христового Харківської єпархії Української Православної церкви також серйозно постраждав унаслідок обстрілу 25 березня 2022 р. Були пошкоджені храми у місті Дергачі Чугуївської громади, включаючи Свято-Успенський храм та Стрітенський храм. Вікна старовинної Вознесенської церкви, побудованої у 1884 р. в селищі Золочів Харківської області, теж зазнали пошкоджень внаслідок обстрілів.

У 2022 р. об'єкти релігійної інфраструктури, такі як православні храми, баптистські, іудейські, римо-

католицькі, мусульманські тощо, в місті Харкові та на території Харківської області стали об'єктами значних руйнувань та пошкоджень [5].

Варто відзначити роль ЮНЕСКО в збереженні об'єктів всесвітньої спадщини в Україні. ЮНЕСКО понад 70 років розробляє естетичні та правові норми для збереження та використання культурних об'єктів. В умовах російської військової агресії в Україні це питання є актуальним та має міждисциплінарний характер. У зв'язку з цим, ЮНЕСКО відіграє ключову роль у розробці уніфікованих методологічних підходів для міжнародної культурної політики, затвердження міжнародних хартій, конвенцій.

У зв'язку зі збройним конфліктом з боку РФ, історична та культурна спадщина України потрапила під загрозу. Конфліктні зони часто стають об'єктами руйнування історичних пам'яток, іноді це відбувається навмисно. ЮНЕСКО закликає сторони конфлікту дбати про культурну спадщину та утриматися від подальшого знищення.

Загрози культурно-історичній спадщині України почалися з моменту анексії Криму у 2014 р, коли були пошкоджені та пограбовані культурні,

мистецькі, наукові, освітні й релігійні установи та об'єкти. Відсутність достовірної інформації та статистики на окупованих територіях призвело до труднощів для фахівців у галузі культурної спадщини.

Україна співпрацює з ЮНЕСКО для ефективного виконання Конвенції «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини». Співпраця спрямована на збереження та поліпшення стану українських об'єктів, які вже увійшли до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також на включення нових об'єктів матеріальної та нематеріальної спадщини, сприяючи міжкультурному діалогу [3].

На початку 2023 р. було зафіксовано пошкодження та зруйнування 1189 об'єктів культурної спадщини, з них 446 були цілковито знищені. За повідомленням Міністерства культури та інформаційної політики України, значні втрати культурного капіталу відбулися в Луганській, Донецькій, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Сумській, Запорізькій та Київській областях. Зокрема, 47% пошкоджених установ склали клуби та будинки культури. Однак точних підрахунків кількості пошкоджених установ культури поки немає

можливості здійснити через незвільнені території, такі як Луганська область та значна частина Херсонської, Донецької і Запорізької областей, внаслідок російської агресії в Україні у 2023 р. [5].

Втрата культурної спадщини внаслідок російської війни з 2014 по 2023 роки стала безпрецедентною трагедією для України. Знищені об'єкти культури та мистецтв, які є невід'ємною частиною національної ідентичності, свідчать про величезні втрати не лише матеріального, але й культурного спадку. Руйнування пам'яток культури, музеїв, бібліотек, театрів, архівів, архітектурних шедеврів та історичних об'єктів призвели до втрати безцінного зв'язку з минулим: унікальних свідчень про історію та культурний розвиток регіонів України.

Нині Україна потребує міжнародної підтримки, підкреслює важливість міжнародної співпраці в сфері охорони культурної спадщини, потребує посилення захисту в умовах військового конфлікту. Відновлення зруйнованих об'єктів культурної спадщини та збереження тих, що залишилися, стає важливим завданням для сучасного та майбутнього покоління.

Бібліографічний список:

1. Бажан О. Г., Михайлуца М. І. Варварство русского міра: знищені музеї України. Причорномор'я: історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри: зб. наук. праць / відп. ред. М. І. Михайлуца. Одеса: Олді+, Одеський нац. морський ун-т, 2023. Вип. 9. С. 10–16.

2. Богданович Г. О. Вплив воєнних злочинів проти культурної спадщини на психоемоційний стан українців. Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у повоєнний період: зб. наук. праць, Київ, 25 травня 2023 р. Київ, 2023. С. 414.

3. Боднарчук В. С., Чарських І. Ю. Роль ЮНЕСКО у збереженні пам'яток культурно-історичної спадщини в Україні. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2023. Т. 1, № 15. С. 15–18.

4. Дворянин П. Втрата культурної спадщини внаслідок тимчасової окупації українських територій в умовах російсько-української війни (2022–2023). *Problems of humanities History*. 2023. № 13/55. С. 90–108. URL: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283180> (дата звернення: 05.12.2023).

5. Свиначенко Н. О. Про руйнування рашистами релігійних споруд Харківської області. Ціннісно-креативні складові національної культури в нових суспільних реаліях: мат. Міжнар. наук.-практ. Конф., 30 травня 2023 р. Київ, 2023. С. 134–137.

Зміст

Вітальне слово учасникам конференції докторка
культурології, професорка, завідувачки кафедри
культурології Маріупольського державного університету
Юлії Сабадаш

4

Секція 1.

Російсько-Українська війна в науковому та культурологічному дискурсі

Культурологія у науковому дискурсі сьогодення

(І. Петрова, професорка, Київський національний університет культури і
мистецтв, Cologne/Bonn Academy in Exile [ФРН]) **11**

Висвітлення російсько-української війни у вітчизняному
та зарубіжному науково-культурологічному дискурсі

(проф. К. Кислюк, Харківська державна академія культури) **20**

Cultural Deal for Europe: significance for Ukraine

(І. Sikorska, Associate Professor, Mariupol State University) **28**

The coverage of the Russian-Ukrainian war in international
scientific literature

(Ü. Must, Estonian Education and Youth Board) **31**

Науковець та війна: проблематика діалогу культур у працях Александра Брюкнера періоду першої світової війни

(Є. Горб, запрошений дослідник Французького центру досліджень в гуманітарних і соціальних науках [CEFRES])

35

Секція 2.

Культурна трансформація в умовах воєнних конфліктів

Культура, як основний інструмент деокупації свідомості громадян на тимчасово окупованих територіях після повернення територій

(Д. Трима, директорка департаменту культурно-громадського розвитку Маріупольської міської ради, аспірантка кафедри культурології Маріупольського державного університету)

38

Становлення та розвиток українського культурного центру в місті Реклінгхаузен (Земля Північний Рейн – Вестфалія Федеративної Республіки Германії)

(Т. Молокова, т.в.о. директорки Комунальний заклад «Міський центр позашкільної роботи за місцем мешкання» Маріупольської міської ради)

42

Сучасна російсько-Українська війна і формування української національної ідентичності (психоісторичний аспект)

(Н. Жукова, професорка, Інститут польської філології Зеленогурського університету)

52

Українська наукова діаспора: проблема переосмислення співпраці в умовах війни

(Л. Дабло, доцентка, Ягеллонський університет в м. Кракові) **56**

Захист та відбудова української культури в умовах війни: співпраця Польщі та України

(A.Sukach, *Magister stosunków międzynarodowych Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej*) **62**

Вплив війни на юрисдикційну належність Почаївського монастиря

(О. Булига, директор Рівненського обласного краєзнавчого музею Рівненської обласної ради) **65**

Військові конфлікти як фактор обмеження культурного обміну

(К. Гучок, магістрант культурології Маріупольський державний університет) **68**

Поняття «пасіонарність» в контексті змін соціального середовища

(С. Кулиняк, начальник Дрогобицької районної військової адміністрації, аспірант кафедри психології Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка) **78**

Секція 3.

КУЛЬТУРНІ ВИЯВИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Документальні вистави під час війни – досвід мариупольського театру авторської п'єси «Conception»

(*О. Демідко, доцентка, Маріупольський державний університет*) **92**

„Transformation of Ukraine in the context of war”

(*A. Susolia, University of the National Education Commission in Krakow, Doctoral School*) **104**

Фотодокументалістика 2023: актуалізація пам'яті про архітектурну спадщину Маріуполя

(*Н. Афанасьєва, магістрантка культурології, Маріупольський державний університет*) **106**

Музика нескорених: особливості діяльності колективу-переселенця під час війни. Маріупольський камерний оркестр

(*О. Бугас, магістрантка культурології ^Маріупольський державний університет*) **115**

Cultural practices development in the society informatization circs

(*V. Kudlai, Associate Professor, Mariupol State University*) **122**

Секція 4.

Проблеми збереження та розвитку культурної спадщини

Стратегії збереження культурної спадщини у контексті діяльності міжнародних інституцій

(Ю. Трач, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв) **126**

Організація культурно-мистецьких воркшопів для розвитку національної ідентичності та толерантності

(Н. Мараховська, доцентка, Маріупольський державний університет) **132**

Культурна політика в Україні в умовах війни: культурна консолідація в ім'я перемоги

(Ю.-В. Нікольченко, доцент, Маріупольський державний університет, Заслужений працівник культури України) **136**

Connotative-stylistic functions of paraguayisms in the novel “Gunter’s winter” by Juan Manuel Marcos

(I. Protsenko, Professor, Autonomus University of San Sebastian, Paraguay) **139**

Деколонізація пам'яток культурної спадщини як складова публічної політики національної пам'яті в Україні

(С. Власенко, докторантка, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка) **142**

Економізація культурної спадщини: досвід США
(В. Мацука, доцентка, Маріупольський державний університет) **147**

Андрій Коцка: генеза театрального-декораційного мистецтва
Закарпаття 40-60-х років ХХ сторіччя
(О. Зайцев, аспірант, Національна академія керівних кадрів культури і
мистецтв, Заслужений працівник культури України) **151**

Проблеми збереження культурної спадщини за часів війни
(доц. А. Тормахова, Київський національний університет імені Тараса
Шевченка) **157**

Сміхова культура як елемент національної ідентичності
українства (на прикладі феномена «химерної прози»)
(В. Башманівський, доцент, Житомирський державний університет імені
Івана Франка, І. Поліщук, магістрантка ,Житомирський державний
університет імені Івана Франка) **160**

Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні
під загрозою внаслідок російської агресії 2014-2023 рр
(О. Гончарова, професорка, професорка кафедри музейного менеджменту,
Київський національний університет культури і мистецтв) **160**

ЗНИЩЕНІ ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-2023 рр.
(О. Миськів, ОС Магістр, спеціальність 027, Музеєзнавство,
пам'яткознавство, КНУКІМ, м. Київ, Україна О. Гончарова, професорка,
професорка кафедри музейного менеджменту, Київський національний
університет культури і мистецтв) **173**

Наукове видання

**ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ ПОСТГЛОБАЛІЗМУ –
КОНТЕКСТ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Частина I.

Актуальність культурологічного аналізу
в контексті військових конфліктів Збірник матеріалів

IV Міжнародної науково-практичної конференції
[Онлайн / 22 листопада 2023 року]

Загальна редакція: Сабадаш Ю. С.
Редакція та упорядник: Янковський С. В.
Макет та верстка: Янковський С.В.